

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Lívia Kotuláková

Unamunovo náboženství (s ohledem na díla Tragický pocit života a Svatý Manuel Dobrotivý, mučedník)

Unamuno's religion (in reference to The Tragic Sense of Life and Saint Manuel Good, martyr)

Unamunovo náboženstvo (s ohľadom na diela Tragický pocit života a Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník)

Praha 2013

Vedoucí práce: Juan Antonio Sánchez Fernández, Dr.

Pod'akovanie

V prvom rade by som sa chcela pod'akovať vedúcemu mojej práce, Dr. Juanovi Sánchezovi, za jeho cenné názory a pripomienky, ktorými ma usmerňoval počas písania mojej bakalárskej práce. Taktiež by som chcela pod'akovať mojej rodine a priateľom, ktorí ma pri písaní práce podporovali.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 23. května 2013

.....
Lívia Kotuřáková

Klíčová slova :

náboženství, existencialismus, víra, rozum, úzkost, generace 98'

Key words :

religion, existentialism, faith, reason, anxiety, generation 98'

Kľúčové slová :

náboženstvo, existencializmus, viera, rozum, úzkosť, generácia 98'

Abstrakt (česky)

Náboženstvo má v diele Miguela de Unamuna významné miesto. Táto práca sa zaoberá Unamunovým ponímaním náboženstva hlavne v dielach Tragický pocit života v ľudoch a v národoch a Svätý Manuel dobrotivý, mučeník. V práci sa nachádza popis teoretickej koncepcie Unamunovho náboženstva, založenej na pojmoch ako nesmrteľnosť duše, súboj viery a rozumu a viera vytvárajúca svoj Boha ako svoj objekt. V práci sa poukazuje aj na koncepciu náboženstva v Unamunovom naratívnom diele, Svätý Manuel dobrotivý, ktorá je porovnávaná s teoretickými myšlienkami obsiahnutým v Tragickom pociť života. Náboženstvo je zdôraznené ako prepojovací prvok medzi esejistickou alebo teoretickou tvorbou Unamuna a jeho naratívnu tvorbou. Zdôrazňuje sa aj veľký vplyv autorovej osobnej skúsenosti s náboženstvom. Okrem vyššie spomenutého sa v práci nachádza aj stručný popis myslenia niekoľkých filozofov a mysliteľov, ktorý buď vplývali na Unamuna, alebo mali podobné náboženské názory. Poukazuje sa na príbuznosť alebo odlišnosť v názoroch Unamuna a týchto mysliteľov. Malý priestor je v práci venovaný aj prvému vatikánskemu koncilu, udalosti, ktorá zaviedla do učenia katolíckej cirkvi niekoľko významných dogiem, ktoré sa stali predmetom Unamunovej kritiky.

Abstract (in English):

Religion has an important role in the work of Miguel de Unamuno. This bachelor thesis deals with Unamuno's understanding of religion, mainly in works The Tragic Sense of Life in Men and Nations and in Saint Emmanuel the Good, Martyr. In thesis is present description of theoretical conception of Unamuno's religion, which is based on terms as immortality of human soul, struggle between reason and faith and faith creating God as it's object. In my work is also mentioned a conception of religion in Unamuno's narrative work, Saint Emmanuel the Good, which is compared to theoretical ideas contained in The Tragic Sense of Life. The religion is pointed up as a connecting element between Unamuno's theoretical (or essayist) work and his narrative work. Emphasis is placed also on an importance of author's personal experience with religion. In thesis is also included a brief description of thinking of few philosophers and thinkers, which influenced on Unamuno or they had similar religious opinions as he did. In thesis is pointed up either parallelism or difference between opinions of Unamuno and these thinkers. There is a little space dedicated to The First Vatican Council, which introduced into catholic doctrine several important doctrines, which were criticized by Unamuno.

OBSAH

0. ÚVOD	7
1. Kontext.....	8
1.1. Kontext generácie 98'.....	8
1.2. Filozofické vplyvy na myslenie a dielo M. de Unamuna.....	11
<i>1.2.1. Søren Kierkegaard.....</i>	<i>12</i>
<i>1.2.2. Lev Nikolajevič Tolstoj.....</i>	<i>13</i>
<i>1.2.3. Blaise Pascal.....</i>	<i>15</i>
<i>1.2.4. Friedrich Nietzsche.....</i>	<i>16</i>
1.3. Prvý vatikánsky koncil.....	18
2. Náboženské myslenie u Miguela de Unamuna.....	21
2.1. Vývoj náboženského myslenia u M. de Unamuna.....	22
2.2. Unamunovo chápanie filozofie a človeka.....	24
2.3. Najdôležitejšie pojmy v náboženskom zmýšľaní Unamuna.....	26
<i>2.3.1. Viera v nesmrteľnosť duše a jej rozumová nezdôvodniteľnosť.....</i>	<i>27</i>
<i>2.3.2. Opozícia rozumu a citu.....</i>	<i>29</i>
<i>2.3.3. Unamunov pohľad na vieru a na Boha.....</i>	<i>31</i>
3. Unamunove náboženské myšlienky v diele Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník.....	38
3.1. Štýl a autorov postoj k textu.....	39
3.2. Náboženstvo v Svätom Manuelovi Dobrotivom, mučeníkovi.....	41
3.3. Symbolika v Svätom Manuelovi Dobrotivom, mučeníkovi.....	50
<i>3.3.1. Symbolika postáv.....</i>	<i>50</i>
<i>3.3.2. Symbolika miesta.....</i>	<i>53</i>
3.4. Zhrnutie.....	54
4. Záver.....	57
5. Resumé.....	60
6. Zoznam použitej literatúry.....	63

0. Úvod

V mojej práci sa budem zaoberať problematikou náboženstva v diele Miguela de Unamuna, hlavne s ohľadom na jeho diela *Tragický pocit života v ľudoch a v národoch* a *Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník*. U tohto autora, jednej z najvýraznejších postáv španielskej literatúry vôbec, zaujímala téma náboženstva významné miesto. Avšak, zdôrazňuje sa hlavne jeho úloha ideologického vodcu generácie 98' a dôležitosť jeho názorov spojených s obrodou Španielska. Jeho koncepcia náboženstva je jedinečná a svojimi názormi v tejto oblasti dokáže priam fascinovať. Na druhej strane autor samotný túto tému pojednáva veľmi komplikovaným, často nejasným a protirečivým štýlom. Možno práve pre svoju vnútornú komplikovanosť nie je príliš často predmetom skúmania v bakalárskych či diplomových prácach. Štúdium náboženskej stránky Unamunovho diela je však potrebné; bol to hlboko nábožensky založený človek a náboženstvo sa výrazne odráža aj vo všetkých dielach tohto autora.

K záujmu o túto problematiku ma viedlo čítanie Unamunových diel, hlavne spomínaného Svätého Manuela. Keď sa mi toto dielo pred niekoľkými rokmi dostalo do rúk po prvý krát, nebola som ešte vôbec oboznámená s náboženskými myšlienkami autora, no napriek tomu ma toto dielo veľmi zaujalo. Neskôr, keď som už bola s Unamunovou teóriou náboženstva oboznámená, som si toto dielo prečítala opakovane, no tento raz sa môj náhľad naň zmenil, vnímala som ho oveľa hlbšie a komplexnejšie.

Vo svojej práci sa pokúsím popísať Unamunovo náboženstvo, najprv v rovine teoretickej, ktorá sa bude zakladať na diele *Tragický pocit života v ľudoch a národoch* a neskôr poukážem na uplatňovanie jeho teoretických myšlienok v diele *Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník*. Zároveň uvediem aj niekoľko informácií o generácii 98', ktorej bol náš autor členom a na niektorých významných filozofov a mysliteľov, ktorých zmýšľanie nášho autora ovplyvnilo, prípadne sa výrazne podobalo na zmýšľanie samotného Unamuna.

1. Kontext

Tvorba Miguela de Unamuna spadá do časového rozmedzia od konca 19. storočia do polovice tridsiatych rokov 20. storočia. Koniec 19. storočia priniesol množstvo zmien a nových prúdov tak vo filozoficko-ideologickej oblasti ako aj v politicko-sociálnej sfére. Tieto nové tendencie bezpochyby vplývali na autorovo myslenie a na jeho tvorbu. Vzhľadom na príbuznosť tým s inými autormi svojej doby (a taktiež vzhľadom na svoj vek) sa zaraďuje do generácie 98'. Je však dôležité podotknúť, že Unamuno vo svojom diele spracoval množstvo podnetov a tém, ktoré ostali jeho súčasníkmi často nepovšimnuté. Unamuno zreteľne vystupuje z radu súdobých spisovateľov; originalitou svojho myslenia si vybudoval nielen v rámci generácie 98', ale aj v rámci španielskej literatúry špecifické postavenie. Navyše, v tejto generácii autorov by sme asi márne hľadali autora, ktorý bol viac zaujatý filozofiou a náboženstvom ako Unamuno.

1.1. Kontext generácie 98'

Miguel de Unamuno sa zaraďuje medzi popredných autorov generácie 98', do ktorej patrí nemálo významných autorov. Označenie tejto skupiny autorov ako generácie je však diskutabilné. Obecne povedané, do tejto generácie patria autori, ktorí započali svoju tvorbu na prelome storočí a na ktorých vplývali udalosti roku 1898 a ich dôsledky.

Pomenovanie generácia vyvoláva množstvo rozporuplných pocitov. Logicky sa vynára otázka, čo je generácia v literatúre. V prípade samotnej generácie 98' existovalo množstvo polemík, ktoré sa týkali otázky, či sa vôbec jedná o literárnu generáciu. Mnohí literárni vedci prezentovali rôzne názory ohľadom tejto problematiky. Medzi jednu z najvýznamnejších osôb zaoberajúcich sa touto otázkou patril aj Pedro Salinas, jeden z najvýznamnejších španielskych básnikov dvadsiateho storočia. V článku I. Foxa nachádzame odkaz na generačnú teóriu germanistu J. Petersena podľa ktorého je literárna generácia tvorená skupinou ľudí, ktorí sa narodili v istom časovom rozmedzí, ktorí majú spoločnú alebo podobnú formáciu, medzi ktorými existujú osobné vzťahy, spája ich nejaká generačná udalosť a spoločný generačný jazyk, je medzi nimi prítomná výrazná osobnosť plniaca funkciu ideologického vodcu a ktorí kritizujú predchádzajúcu literárnu generáciu. Autori zaradení do generácie 98' tieto

charakteristiky spĺňajú¹.

Pre autorov istej generácie je dôležité vymedzenie sa proti predchádzajúcej generácii. Jeden z príslušníkov generácie 98', Azorín, hovorí o proteste tejto generácie proti „starému“ („lo viejo“), teda tomu, čo nikdy nemalo konzistenciu reality, a ak ju na okamih malo, stratilo ju a degradovalo sa (ako príklad uvádza španielsku politiku a spoločnosť na sklonku 19. storočia)². Generácia 98' sa vymedzuje voči realizmu, naturalizmu a reštauračnej literatúre hlavne v dvoch bodoch: v štýle (snaha o skromný a zároveň elegantný výraz) a zobrazovaní skutočnosti (subjektívne zobrazovanie skutočnosti)³.

Na základe vyššie spomenutých faktov by bolo možné usudzovať, že generácia 98' od predchádzajúcej literárnej generácie nič neprebrala, čo však nie je pravda. „Nič sa nemôže považovať za prvé; všetko má svoje korene v čase a je vyvolané silnou príčinnosťou. Protest generácie 98' by nemohol vzniknúť bez kritickej práce predchádzajúcej generácie“, píše Azorín⁴. Autori tejto generácie prebrali z diela niektorých svojich bezprostredných predchodcov isté postoje. Podľa Azorína boli týmito predchodcami José de Echegaray, Ramón de Campoamor a Benito Pérez Galdós: „Spojte Echegarayov výkrik vášne s Campoamorovým podvratným sentimentalizmom a s Galdósovou víziou reality, a máte faktory stavu vedomia, ktorý nadobudol tvar generácie 98'⁵.“

Jednou z kľúčových tém, ktorou sa táto generácia zaoberala, bola kritika zaostalosti Španielska. Rok 1898, okolo ktorého generácia začala svoju tvorbu a ktorý zároveň nesie v názve, nebol hlavným podnetom pre túto kritiku. Generácia 98' je pokračovateľom kritiky, ktorá existovala už predtým, rok 1898 je vnímaný len ako podnet, ktorý zvýraznil

1 Vid' Fox, Edward Inman. „El concepto de la 'generación del 98' y la historiografía literaria“. In *Actas del X Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*. Ed. Antonio Villanova. Barcelona : PPU, 1992, s. 1765

2 Azorín. *La generación del 98*. In *La generación del 98*. Ed. José Triana. Havana : Instituto del libro, 1970, s. 276

3 Bělič, Oldřich. *Španělská literatura*. Praha : Orbis, 1968, s. 283

4 Azorín. Citované dielo s. 277: „[...] nada puede considerarse como *primero*; todo tiene sus raíces en el tiempo y se halla engendrado por una vigorosa concausalidad. La protesta de la generación de 1898 [...] no hubiera podido producirse sin la labor crítica de una anterior generación.“

5 Tamtiež, s. 280: „Unid, pues, el grito de pasión de Echegaray al sentimentalismo subversivo de Campoamor y a la visión de realidad de Galdós, y tendréis los factores de un estado de conciencia que había de encarnar en la generación de 1898.“

katastrofálnu situáciu Španielska. Za priamych predchodcov generácie 98' v tejto oblasti možno považovať obrodné hnutie, ktoré sa v Španielsku rozvíjalo v druhej polovici 19. storočia. Jedným z jeho najvýznamnejších prúdov bol krausizmus. Stúpenci krausizmu sa snažili o nápravu pomerov v Španielsku hlavne prostredníctvom nového prístupu k vzdelávaniu mládeže – ako príklad je možné uviesť zriadenie Nezávislého vzdelávacieho ústavu (Institución libre de enseñanza) F. Ginerom de los Ríos či činnosť jeho spolupracovníka J. Costu a mnohých ďalších⁶.

Generácia 98' sa taktiež usilovala o zlepšenie pomerov v Španielsku, snažili sa pochopiť príčiny úpadku. Vo svojich dielach sa podrobne zaoberali historickou úlohou Španielska, podstatou španielstva a národným charakterom⁷. Španielsko sa podľa týchto autorov mohlo obrodíť dvoma spôsobmi : návratom k tradíciám (ako heroizmus, schopnosť bojovať za ideál) a poeurópsťením⁸. Tieto dve koncepcie si vzájomne jasne protirečia : na jednej strane požadujú návrat k vlastnému, vnútornému, na druhej strane podporujú otvorenie sa okolitému svetu a prijatie moderných idejí. Títo literáti boli však neschopní presadiť obrodu Španielska v reálnom živote; ich protest proti zlej situácii bol iba intelektuálnym protestom.

Poeurópsťenie predpokladalo znalosť a prijatie aktuálnych idejí, je teda logické, že spisovatelia generácie 98' sa zaoberali štúdiom nielen klasických, ale predovšetkým súdobých európskych filozofov a spisovateľov ako napríklad Kierkegaarda, Schopenhauera, Nietzscheho, Tolstého či Renana⁹. V diele vyššie spomenutých filozofov ako napríklad Kierkegaarda alebo Nietzscheho je obsiahnutý nový koncept filozofie, v ktorej centre stojí človek, čiže je výrazne individualistická. Individualistické poňatie sveta a človeka viedlo autorov generácie 98' k hlbokému záujmu o existenciálne problémy človeka ako zmysel života, smrť, čas alebo náboženstvo.

Miguel de Unamuno je označovaný za teoretika, ideologického vodcu generácie 98'. Jeho veľký záujem o filozofiu (tak klasickú ako aj súdobú) sa v jeho prácach odzrkadľuje tak intenzívne, že je možné povedať, že Unamuno bol vo svojej podstate filozofom. Jeho dielo je vo svojej bytostnej podstate dielom filozofickým. V nasledujúcom bode sa pokúsím popísať

---

6 Bělič, Oldřich. Op. Cit. s. 289-290

7 Tamtiež, s. 284

8 Tamtiež, s. 284

9 Tamtiež, s. 284

filozofické tendencie konca 19. storočia, ktoré vplývali na Unamuna najintenzívnejšie a ktoré sa prejavili aj v jeho vnímaní náboženstva.

1.2. Filozofické vplyvy na myslenie a dielo M. de Unamuna

Predpokladom pre štúdium diela M. de Unamuna je dobrá znalosť filozofie. Pre autora samotného bola filozofia jedným z primárnych záujmov a výborne sa orientoval v západnej filozofii od antiky až po súčasnosť. Ako som uviedla v predchádzajúcej kapitole, jeho dielo bolo filozofiou doslova popretkávané. Okrem klasickej filozofie sa v Unamunovom diele prejavil aj vplyv súdobej filozofie, ktorú Unamuno dôkladne poznal a ku ktorej sa vo svojich spisoch vyjadroval.

Často sa poukazuje na Unamunovo existencialistické zameranie. Priamo v Unamunovom diele nachádzame niektoré pojmy, o ktoré sa opiera aj filozofia existencie. Ako to vyplýva z názvu, pre filozofiu existencie je najdôležitejší práve pojem existencie, ktorá je chápaná ako racionálne nepopísateľné bytie konkrétneho človeka¹⁰. Človek si svoje bytie uvedomuje v medzných situáciách, ktoré vyvolávajú pocity úzkosti a absurdity, no zároveň vyzývajú človeka ku konaniu¹¹. Práve koncepty existencie, zaujatosť konkrétnym človekom a jeho situáciou, jednanie či úzkosti nachádzame aj u Unamuna.

Avšak, v období, v ktorom Unamuno žil a tvoril sa nedá hovoriť o filozofii existencie v pravom slova zmysle, tá sa plne rozvíjala až v 20. storočí a je spojená s mysliteľmi ako M. Heidegger, K. Jaspers či J.-P. Sartre. Medzi Unamunom a filozofiou existencie 20. storočia však existuje prepojenie prostredníctvom diela dánskeho mysliteľa S. Kierkegaarda, ktorého myšlienky ovplyvnili rovnako Unamuna, ako aj existencialistických filozofov, ktorí na jeho dielo priamo nadviazali a rozvinuli ho. Filozofický smer započatý Kierkegaardom sa označuje ako preexistencializmus.

Môže sa zdať zvláštne, že preexistencialistické a existencialistické tendencie sa prejavili aj v Španielsku. J. Palley to odôvodňuje tvrdením, že „Španielsko bolo v podstate stále existencialistické a španielsky mysliteľ je takmer stále subjektívny; je nedôverčivý k filozofickým kategóriám a systémom a zbytočne by sme hľadali španielskeho metafyzika či

---

¹⁰ Blecha Ivan, Brázda Radim, Březina Jan et al. *Filozofický slovník*. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 116

¹¹ Tamtiež, s. 116

matematika¹².“

V nasledujúcich oddieloch sa stručne zmienim jednak o Kierkegaardovom vplyve, ktorý nemôže ostať opomenutý, ako aj o vplyve iných mysliteľov, ktorí ovplyvnili Unamunovo zmýšľanie, hlavne po náboženskej stránke.

1.2.1. Søren Kierkegaard

Tento dánsky preexistencialistický mysliteľ bol pre Unamuna veľkou inšpiráciou. Nemálo autorov pripisovalo Kierkegaardovi zásadný vplyv na Unamuna a jeho dielo vnímajú ako priame nadviazanie na Kierkegarda. Toto tvrdenie však nie je úplne korektné; je pravdou, že mnohé koncepty nájdeme u oboch autorov, no nie vždy sú nahliadané rovnakou prizmou. Navyše, poňatie niektorých kľúčových konceptov je u týchto autorov zásadne odlišné.

Je dôležité zdôrazniť, že na Unamuna Kierkegaard nevlýval od úplného začiatku jeho publikačnej činnosti. Kierkegarda spoznal prostredníctvom kritiky istej Ibsenovej hry od G. Brandesa a čítal iba dva spisy, *Zhrňujúce nevedecké dodatky* (ich vplyv sa prejavil v Unamunovom *Tragickom pociť života*) a *Bázeň a chvenie*¹³.

Kierkegaardova filozofia sa zásadne líši od predošlej filozofie, zosobňovanej napríklad Hegelom. Kierkegaard staval do centra pozornosti svojej filozofie človeka, jeho filozofia bola silne osobná. Život človeka sa vyznačuje nutnosťou voliť, vyberať si medzi možnosťami, pričom práve voľbou sa človek utvára. Aby človek dospel k ozajstnej existencii, musí prejsť tromi štádiami: estetickým, etickým a náboženským. V estetickom štádiu sa človek snaží čo najviac si užívať život a vyhýba sa zodpovednosti a voľbe, no je vystavený zúfalstvu ak nemá to, po čom túži. Ak si uvedomí svoje zúfalstvo a prejde k voľbe medzi dobrým a zlým, prechádza k etickej existencii. V tomto štádiu človek žije v súlade s morálnymi zásadami a už sa nevyhýba voľbe. Z tohto štádia je možný postup k najvyššiemu, náboženskému štádiu. Prechod k nemu sa realizuje prostredníctvom skoku, človek kapituluje a verí v absurdno.

---

12 Vid' Palley, Julian. „Existentialist Trends in the Modern Spanish Novel“. *Hispania*, 1961, roč. 44, č. 1, s. 22: „Spain has always been existentialist, and in fact the Spanish thinker is nearly always subjective; he is suspicious of the categories and systems of the philosophers and we may search in vain for the Spanish metaphysician or mathematician.“

13 Vid' Fasel, Oscar A. „Observations on Unamuno and Kierkegaard“. *Hispania*, 1955, roč. 38, č. 4, s. 448

V Unamunovom diele sú niektoré koncepty, ktoré pojednáva aj Kierkegaard pomerne ľahko identifikovateľné. Podľa Lago Bornsteina sa v diele oboch autorov vyskytujú koncepty ako existencia, Boh (Unamuno rieši otázku jeho existencie, Kierkegaard o tom nepolemizuje), hriech, súženie (u Kierkegarda prekonateľné skokom viery, u Unamuna nie), nesmrteľnosť, viera (Kierkegaardova viera je vnútorná, individuálna; podľa Unamuna k viere dospeje najprv spoločnosť, až potom je individualizovaná) a pravda¹⁴. Je však dôležité uvedomiť si, že Kierkegaard a Unamuno nerozoberajú tieto pojmy vždy rovnako a taktiež im nepripisujú rovnakú dôležitosť. Množstvo pojmov je popisovaných úplne odlišne a k mnohým z nich dospel Unamuno na základe svojich vlastných myšlienok, nezávisle od Kierkegarda.

Unamuno Kierkegarda vo svojom diele často spomínal, prípadne priamo citoval, no nedá sa povedať, že by k týmto citáciam pristupoval tak, aby zachoval ich pôvodnú myšlienku. Kierkegarda deskontextualizoval, vyberal si iba tie časti, ktoré podporovali jeho teórie a nevyhovujúce pasáže sa neštítal niekedy vylúčiť¹⁵.

Vzhľadom na vyššie spomenuté skutočnosti je zrejmé, že Unamuno nesúhlasil s Kierkegardom vo všetkom, naopak, nachádzame viac rozporov a protirečení ako podobností napriek tomu, že koncepty znejú formálne rovnako. Kierkegaard zaujal Unamuna skôr v ľudskej rovine, videl sa v jeho nekonečných vnútorných rozporoch, v jeho túžbe po vzťahu s Bohom a obdivoval jeho snahu o autentické prežívanie viery, jeho individualizmus a jeho horlivosť; nazeral na neho ako na brata či na spriaznenú dušu.

1.2.2. Lev Nikolajevič Tolstoj

Ďalším dôležitým mysliteľom, ktorý ovplyvnil Unamuna, bol L.N.Tolstoj. Je až zarážajúce, koľko podobností nachádzame u týchto dvoch autorov, čo sa náboženstva týka. Unamuno prejavoval veľký záujem o ruskú literatúru. K Tolstého dielam sa dostal cez francúzske preklady, keďže v druhej polovici 19. storočia bola ruská literatúra vo Francúzku veľmi obľúbená.

Tolstého náboženské myslenie sa zakladá hlavne na nasledovných princípoch: plnení Kristovho učenia (iba tak človek dosiahne naplneného života), láske k blížnemu ako

---

14 Vid' Lago Bornstein, Juan Carlos. „Unamuno y Kierkegaard : dos espíritus hermanos“. *Anales del seminario de metafísica*, 1986, roč. 21, s. 61

15 Tamtiež, s. 69

prostriedku priblíženia sa k Bohu, vytvoreni si vnútorného vzťahu s Bohom a viere vo večný život¹⁶.

Už len pri letmom pohľade na Tolstého náboženskú koncepciu vidíme, že sa v mnohom zhoduje s Unamunovým pohľadom. Základné body Tolstého učenia, ako vnímanie človeka ako individua s pocitmi¹⁷, láska k blížnemu vyvolávaná na základe bolesti¹⁸, či vyššie spomenutá viera vo večný život sa nachádzajú aj v diele M. de Unamuna.

Priam neuveriteľnú podobnosť vidíme vo vzťahu Unamuna a Tolstého k cirkvi. V Španielsku aj v Rusku mala cirkev silnú pozíciu a úzko spolupracovala so štátnou mocou. Situácia v Rusku bola však oveľa vážnejšia ako v Španielsku, čo vyplývalo jednak zo systému cárskeho absolutizmu (samoderžavia), jednak z povahy pravoslávnej cirkvi, ktorá je konzervatívnejšia ako katolícka a oveľa silnejšie napojená na štátnu moc. Čo sa kritiky cirkvi týka, obaja autori kritizovali v podstate rovnaké javy: silnú prepojenosť cirkvi a štátnej moci, jej zaostalú dogmatickosť a neschopnosť sprostredkovať ozajstné Kristovo učenie obsiahnuté v Evanjeliách¹⁹. Proti cirkevnej inštitúcii stavali ozajstnú vieru obyčajného ľudu, ktorý žil podľa Kristovho učenia²⁰. Tento postoj a otvorená kritika cirkvi viedla k exkomunikácii Tolstého v roku 1901 a k odsúdeniu Unamunových myšlienok ako heretických v roku 1953.

Zaujímavé je aj porovnanie politického presvedčenia týchto autorov. Podľa M. Fouseka boli Tolstoj a Unamuno zbožní anarchisti, charakterizujúci sa odporom k vývoju politickej situácie v ich domovských krajinách, no zároveň odmietajúci použiť násilie na zmenu pomerov²¹. Navyše, texty oboch boli publikované v španielskom socialistickom časopise *Nueva Era*²².

---

16 Vid' Thurber, Edward A. „Tolstoy's religion.“ *The Open Court*, 1914, roč. 28, č. 1, s. 1-2

17 Vid' Hamling, Anna. „Tolstoi, Unamuno y el existencialismo cristiano.“ *Cuadernos Cátedra M. de Unamuno*, 2003, roč. 38, č. 1, s. 93

18 Tamtiež, s. 100

19 Tamtiež, s. 96

20 Vid' Hamling, Anna. „Tolstoi ante la iglesia ortodoxa y Unamuno ante la iglesia católica.“ *Cuadernos Cátedra M. de Unamuno*, 1999, roč. 34, č. 1, s. 97

21 Vid' Fousek, Michal. „Tolstoj a Unamuno – Vojna a mír ve světle intrahistorie.“ In *Literární paměť a kulturní identita. Osm studií pro Annu Houskovou.* Ed. Šárka Grauová. Praha : Torst, 2008, s. 31

22 Tamtiež, s. 30

1.2.3. Blaise Pascal

Ďalšou dôležitou osobnosťou, ktorej myšlienky našli odozvu v Unamunových dielach, bol Blaise Pascal, významný francúzsky vedec a filozof 17. storočia. Nie je známe, kedy začal Unamuno čítať Pascalove diela, no predpokladá sa, že to bolo v čase jeho prvej duševnej krízy (1897), kedy nazeral na Pascala ako na človeka, sužovaného rovnakými otázkami ohľadne viery²³. Unamunov záujem o Pascala postupne vzrastal a vyvrcholil v neskoršom období jeho tvorby. V roku 1923 bol publikovaný Unamunov článok o Pascalovi *Pascalova viera (La fe pascaliana)*²⁴.

Myslenie B. Pascala prešlo vskutku zaujímavým vývojom. Tento výborný matematik a fyzik by mohol byť označený za učebnicový príklad človeka vedy a rozumu, ktorý po čase dospel k poznaniu, že rozum mu nedokáže uspokojivo zodpovedať otázku existencie Boha či nesmrteľnosti ľudskej duše, a preto sa uchýlil k náboženstvu²⁵. Po mnohých úspechoch vo vede, no stále sužovaný vnútornými polemikami sa Pascal priklonil k jansenizmu, vetve katolicizmu, ktorá uznávala niektoré protestantské myšlienky ako napríklad učenie o predestinácii.

Pascal rozlišoval medzi dvoma spôsobmi poznania: poznaním rozumu (nedostačujúcim) a poznaním srdca, ktoré môže jedine ozrejmiť rozumovo nezodpovedateľné otázky (ako napríklad existencia Boha či nesmrteľnosť duše) a pred ktorým by sa rozumové poznanie malo skloniť a rezignovať²⁶. Pascal ako človek rozumu však nedokázal dospieť k tejto rezignácii rozumu a tak sa v jeho duši odohrával nekonečný boj rozumu a srdca, čo bolo práve to, čo Unamuna na Pascalovi fascinovalo a čo vnímal ako Pascalovu osobnú tragédiu, jeho osobnú agóniu kresťanstva²⁷. Unamuna na Pascalovi, okrem jeho osobného prežívania viery

23 Vid' Villar Ezcurrea, Alicia. „Unamuno y su lectura de Pascal: Del Sentimiento Trágico de la Vida como principio de acción solidaria“. *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, 2009, roč. 47, č. 2, s. 73

24 Tamtiež, s. 90: Unamuno tento článok napísal po španielsky a niesol titul *La fe pascaliana*. O rok nato ju do francúzštiny preložil Unamunov priateľ J. Chavalier. Navyše, tento článok, rozšírený a upravený, sa stal základom deviatej kapitoly v diele *Agónia kresťanstva*.

25 Neff, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha : Mladá fronta, 1993, s. 272

26 Vid' López-Morillas, Juan. „Pascal and Unamuno : Notes on the Concept of Agony“. *PMLA*, 1950, roč. 65, č. 6, s. 1007

27 Vid' Orringer, Nelson R. „Pascal, portavoz de Unamuno y clave de La Agonía de Cristianismo.“ *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, 2006, roč. 42, č. 2, s. 45

zaujímalo hlavne poznanie srdca ako jeden z hlavných predpokladov pre vieru v Boha, keďže podľa samotného Unamuna je viera vecou citu či srdca. Naopak, Pascalovu koncepciu rozumu podriadeného srdcu a Unamunovu myšlienku nepretržitého boja rozumu a srdca je možné označiť za základný rozdiel medzi týmito dvoma mysliteľmi, keďže viera u Unamuna spočívala práve v nikdy sa nekončiacom boji rozumu a srdca či citu.

V Pascalovom a Unamunovom myslení nachádzame niekoľko podobných stanovísk. Čo sa týka ponímania Boha, obaja odmietali logického Boha filozofov a poukazovali na potrebu osobného Boha, ku ktorému sa dá dospieť jedine cez bolesť²⁸. Obaja poukazovali na nevyhnutnú potrebu veriť v Boha a obdivovali jednoduchú, nepochybujúcu vieru ľudu²⁹. Týchto dvoch autorov spája aj ich postoj k jezuitskému rádu, ku ktorému pristupujú kriticky. Obaja kritizovali ohlupovanie praktikované týmto rádom. Pascal vo svojich spisoch uvádzal termín ohlupovania, no myslí tým ohlupovanie seba samého, čiže umlčanie nedostatočujúceho rozumu, zatiaľ čo jezuitské ohlupovanie je podľa Unamuna ohlupovaním blížneho, teda zničením cudzej inteligencie³⁰.

1.2.4. Friedrich Nietzsche

V Unamunovom diele sa dá pozorovať aj vplyv Friedricha Nietzscheho, jednej z najpozoruhodnejších postáv svetovej filozofie vôbec. Vplyv Nietzscheho na Unamuno je pomerne polemickou záležitosťou. Autori zaoberajúci sa porovnávaním konceptov v Nietzscheho a v Unamunovom diele poukazujú jednak na nepopierateľnú podobnosť, jednak na priepastné odlišnosti medzi týmito autormi.

Sám Unamuno mal k Nietzscheho myšlienkam špecifický postoj. Vo svojom diele ho označoval prevažne ako nešťastného blázna či chudáka, ktorý nebol schopný veriť v pretrvanie duše po smrti³¹. Unamuna k týmto záverom viedla pravdepodobne jeho vlastná interpretácia (či skôr desinterpretácia) Nietzscheho diela (ktoré navyše príliš detailne

---

28 Vid' Villar Ezcurra, Alicia. „Unamuno y su lectura de Pascal: Del Sentimiento Trágico de la Vida como principio de acción solidaria“. s. 79

29 Vid' López-Morillas, Juan. „Pascal and Unamuno : Notes on the Concept of Agony“. s. 1009

30 Vid' Orringer, Nelson R. „Pascal, portavoz de Unamuno y clave de La Agonía de Cristianismo.“ s. 54

31 Vid' González Urbano, Eulalia. „Visión trágica de la filosofía : Unamuno y Nietzsche“. *Anales del Seminario de Metafísica*, 1986, č. 21, s. 14

nepoznal): Unamuno bol vo svojej podstate kresťanským mysliteľom, pre ktorého bola existencia Boha (lepšie povedané, potreba existencie Boha) kľúčovou otázkou, zatiaľ čo Nietzsche vo svojom filozofickom systéme Boha nepotreboval³².

Medzi Nietzsche a Unamunom existuje aj istá zarážajúca podobnosť v biografickej oblasti: obaja vyštudovali klasickú filológiu a obaja sa stali profesormi klasickej gréčtiny na univerzitách.

Unamuno a Nietzsche mali rovnaký postoj k filozofii, stavali sa proti akademickej filozofii a presadzovali osobnejšiu filozofiu, dotýkajúcu sa priamo individua.

Asi najdôležitejším spoločným konceptom, ktorý nachádzame v diele oboch autorov, je koncept tragédie. Nietzsche na tragédiu nazeral ako na pojem pochádzajúci z antického Grécka a považoval ju za konflikt dvoch základných živlov, ktoré sa nachádzajú aj v človeku: živla apolónskeho (zosobňujúceho krásu, poriadok, individualitu) a dionýzskeho (zosobňujúceho chaos, opojenie, v ktorom sa človek stráca), ktoré v človeku vyvolávajú stály rozpor³³. Unamuno vnímal ako tragédiu konflikt srdca a rozumu, túžbu po pretrvaní vedomia a predstavu smrti ako konečného, čiže je to taktiež vnímanie konfliktu medzi dvoma zložkami. Tragické myslenie je teda založené na neoddeliteľnosti apolónskeho a dionýzskeho živlu³⁴ a tým pádom ich večne pretrvávajúceho konfliktu; túto koncepciu pretrvávajúceho, neprekonateľného konfliktu nachádzame aj v Unamunovom súboji srdca a rozumu.

Napriek istým podobnostiam sa v myslení oboch autorov nachádzajú aj značné rozdiely. Podľa C. Gillis je koncept tragického u Nietzscheho a u Unamuna úplne odlišný, u Nietzscheho je neoddeliteľný od radosti z presvedčenia a u Unamuna je neoddeliteľný od úzkosti³⁵. Podľa tejto autorky sa Nietzscheho a Unamunovo myslenie zásadne líšia aj v ďalších bodoch, ako napríklad v túžbe byť viac či tvoriť³⁶.

Na záver by sa dalo povedať, že Unamuno patril do istého ideologického prúdu, ktorý požadoval nové, autentické a živé prežívanie viery. Nedá sa však povedať, že by na vyššie spomenutých autorov iba nadväzoval. Unamuno si vytvoril svoje vlastné originálne myslenie

---

32 Vid' Sánchez, Juan A. „Krise rozumu v Unamunově kontextu“. In *Konec a počátek. Literatura na prelomu dvou staletí*. Ed. Anna Housková a Vladimír Svatoň. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2012, s. 71

33 Vid' González Urbano, Eulalia. „Visión trágica de la filosofía : Unamuno y Nietzsche“. s. 21

34 Kouba, Pavel. *Nietzsche*. Praha : Oikoumenh, 2006, s. 23

35 Vid' Gillis, Caroline. „Unamuno y Nietzsche : Un oposición insuperable“. *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, 2008, roč. 46, č. 2, s. 57

36 Tamtiež, s. 57

a na týchto mysliteľov sa odvolával hlavne ako na príklad ľudí prežívajúcich vieru či prístupujúci k filozofii podobným spôsobom, ako on samotný.

1.3. Prvý vatikánsky koncil.

Na Unamunovo vnímanie náboženstva vplývalo bezpochyby aj súdobé dianie v katolíckej cirkvi. Cirkev bola na prelome 19. a 20. storočia výrazne ovplyvnená hlavne prvým vatikánskym koncilom. Jednalo sa o prvý významný koncil v moderných dejinách katolíckej cirkvi. Uskutočnil sa v rokoch 1869-1870 a vedúcou osobnosťou bol pápež Pius IX.

Moderná doba postavila Cirkev pred doposiaľ nepoznanú situáciu: 19. storočie a s ním spojené vytváranie národných štátov, ktoré kládli dôraz na národnú, nie náboženskú príslušnosť, ešte viac oslabili postavenie Cirkvi a posilnili sekularizáciu spoločnosti. Novovytvorená Talianska Republika a jej vedúce politické osobnosti navyše neustále vyvíjali tlak na Pia IX a snažili sa uzurpovať Rím spod jeho správy a premeniť ho na hlavné mesto. Okrem toho cirkev čelila aj vnútorným problémom, ktoré spočívali v stále početnejších liberárnych tendenciách hlavne vo Francúzku a v Nemecku³⁷.

Výnimočnosť tohto snemu spočíva v tom, že nebol zvolaný na vyriešenie nejakej pochybnéj otázky, ktorá by sužovala Cirkev, keďže Pius IX dobové bludy ako panteizmus, realizmus, naturalizmus, socializmus či liberalizmus zhrnul v syllabe svojej encykliky *Quanta Cura* už v roku 1864³⁸. Pius IX sa rozhodol koncil zvolať hlavne za účelom posilniť postavenie cirkvi, zjednotiť cirkev v sporných otázkach a pokúsiť sa nájsť konsenzus s modernou dobou³⁹.

Kľúčovou otázkou sa stalo vyhlásenie neomylnosti (infalibility) pápeža vo veciach viery a morálky. Fámy, že na koncile bude pojednávaná táto dogma prenikli na verejnosť ešte pred samotným koncilom a vyvolali búrlivé reakcie nielen politických predstaviteľov ale aj cirkevných hodnostárov.

Snem začal 8.12.1869 v katedrále sv. Petra. Počas pojednávania otázky neomylnosti

---

37 Vid' Noether, Emiliana P. *Vatican Council I: Its Political and Religious Setting*. The Journal of Modern History, 1968, roč 40, č. 2, s. 218

38 Tamtiež, s. 223

39 Kadlec, Jaroslav. *Dějiny katolické církve III*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, s. 448

pápeža sa zúčastnení biskupi rozdelili na dve skupiny: infalibilistov (za presadenie tejto dogmy) a anti-infalibilisti, ktorí sa obávali vážneho dopadu tejto dogmy na už dosť podlomenú autoritu cirkvi⁴⁰. Infalibilita pápeža bola presadená prevažnou väčšinou na hlasovaní 18.7.1870. Krátko po presadení tejto dogmy bol koncil prerušený a následne ukončený.

Na koncile bola prijatá aj dôležitá dogma Filius Dei, o vzťahu rozumu a viery, zavrhujúca panteizmus a poukazujúca na schopnosť rozumu zdôvodniť existenciu Boha⁴¹.

Unamuno považoval výsledky prvého vatikánskeho koncilu za nepriateľné, prekážalo mu hlavne vyhlásenie o dokázateľnosti Božej existencie rozumom a vedou, ktoré by znamenalo podriadenie sa rozumu srdcu, a to, ako bolo opísané už v oddieli o Pascalovi, Unamuno neschvaľoval, presadzoval nepretržitý boj rozumu a srdca. V *Tragickom pocite života* sa Unamuno k prvému vatikánskemu koncilu vyjadruje v štvrtej kapitole.

¿Y por qué ha de escandalizar la infalibilidad de un hombre, del Papa? ¿Qué más da que sea infalible un libro: la Biblia, una sociedad de hombres: la Iglesia, o un hombre solo? ¿Cambia por eso la dificultad racional de esencia? Y pues no siendo más racional la infalibilidad de un libro o la de una sociedad que la de un hombre solo, había que asentar este supremo escándalo para el racionalismo. Es lo vital que se afirma, y para afirmarse crea, sirviéndose de lo racional, su enemigo, toda una construcción dogmática, y la Iglesia la defiende contra racionalismo, contra protestantismo y contra modernismo. Defiende la vida.⁴²

(Prečo by mala vyvolávať pohoršenie neomylnosť človeka, pápeža? Čo je viac: neomylnosť knihy – Biblie, ľudskej spoločnosti – cirkvi, alebo jediného človeka – pápeža? A pretože neomylnosť knihy či spoločnosti nie je o nič racionálnejšia ako neomylnosť jediného človeka, muselo sa napokon dôjsť tomuto najväčšiemu škandálu racionalizmu.

Uplatňuje sa tu životnosť, a aby sa mohla uplatniť, vytvára si s pomocou svojho nepriateľa, čiže racionality, celú dogmatickú konštrukciu, a Cirkev ju chráni pred racionalizmom, protestantizmom a modernizmom. Chráni život.)⁴³

40 Tamtiež, s. 448

41 Tamtiež, s. 449

42 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos*. Madrid: Akal, 1983, s. 123. Všetky ďalšie španielske citácie v tejto kapitole sú z tohto vydania. Ďalej len *Del sentimiento trágico*.

43 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života v ľuďoch a národoch*. Preložil Vladimír Oleríny. Bratislava: Ars

Vo vyššie uvedených riadkoch Unamuno podotýka, že Cirkev, aby sa ochránila seba a svoje učenie – učenie o nesmrteľnosti duše – pred doktrínami, ktoré ho napádajú, prípadne popierajú, uchýľuje sa k paradoxnému kroku: obracia sa k svojmu nepriateľovi číslo jeden, k racionalizmu a vytvára dogmu. Dogma nie je nič iné, ako zracionalizované tvrdenie viery, ktorá je podľa Unamuna, ako bude popísané v nasledujúcej kapitole neracionálna. Práve pre túto vnútornú absurditu dogmy ako takej k nej Unamuno zaujíma kritický postoj.

Stigmy, 1992, s. 63. Všetky ďalšie slovenské citácie v tejto kapitole sú z tohto vydania. Ďalej len *Tragický pocit života*.

2. Náboženské myslenie u Miguela de Unamuna

Ako bolo spomenuté už v úvode, téma náboženstva a s ním späté koncepty boli pre M. de Unamuna jednou z centrálnych tém, ak nie témou najdôležitejšou. Týmto eminentným záujmom o náboženskú tematiku sa Unamuno vymykal aj z konceptu generácie 98', keďže žiaden iný autor sa tejto téme nevenoval tak hlboko a tak podrobne.

Na zodpovedanie otázky, prečo bolo náboženstvo pre Unamuna tak dôležitou témou, je potrebné vziať do úvahy jednak autorovu osobnú skúsenosť s náboženstvom, ku ktorému bol už od útleho detstva vedený (jeho matka bola hlboko veriacim človekom a túto vieru sa snažila preniesť aj na svojich potomkov), jednak skúsenosť s racionalistickým zmýšľaním (ktoreé po čase autor samotný uznal ako neuspokojivé a nedostačujúcé), jednak povahu španielskej kultúry. Náboženstvo bolo v španielskej kultúre vždy silno zakorenené a španielsky človek ním bol značne ovplyvnený. Miguel de Unamuno bol obyvateľom krajiny, ktorá bola baštou katolicizmu a ktorá dal svetu mystikov ako sv. Terezu alebo sv. Jána z Kríža, či zakladateľ a jezuitského rádu sv. Ignáca z Loyoly.

Náboženská tematika v Unamunovom diele nezodpovedá iba istému časovo vymedzenému obdobiu, vyskytuje sa v celom jeho diele. Svoje filozoficko-náboženské myšlienky vyjadroval hlavne prostredníctvom esejí. Veľmi dôležitú pozíciu v tomto ohľade zaujímala aj poézia, často žiaľ opomínaná a stojaca akoby v úzadí. Dá sa povedať, že Unamuno svoje teoretické myšlienky formulované v esejiach pojednával aj v poézii, no oveľa osobnejšou, hlbšou a symbolickejšou formou⁴⁴.

U nášho autora sa téma náboženstva prejavuje aj v prozaických dielach, takmer v každom prozaickom diele nachádzame aj náboženskú tematiku. Veľmi dôležitá je napríklad v dielach *Ábel Sánchez*, *Teta Tula (La tía Tula)*, *Hmla (Niebla)* či v neposlednom rade *Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník (San Manuel Bueno, mártir)*.

Z náboženstva Unamuna zaujímali hlavne pojmy viery a nesmrteľnosti či pretrvania ľudskej duše po smrti. Viera sa u Unamuna nevyhnutne zakladá na prvku pochybnosti, neistoty, čím sa stavia proti dogmatickému, cirkevnému konceptu viery stavanému na nespochybniteľnom prvku istoty. Unamunova viera je živou, pochybujúcou vierou, ktorá sa zmieta v křčovitom záchvate medzi možnosťou a neistotou, túžbou veriť a skepsou rozumu; paradoxne, práve tento zápas je tým, čo dáva viere zmysel. Pojem Boha je u Unamuna

---

44 Vid' Panico, Marie J. „Unamuno: Doubt or denial“. *Hispania*, 1963, vol. 46, č. 3, s. 472

popisovaný taktiež unikátnym spôsobom: Božia existencia je otázna, keďže Boh ako objekt viery je konštantne tvorený vierou samotnou.

Popri mnohých esejiach o náboženstve je pre vysvetlenie Unamunových náboženských stanovísk dôležité jeho vôbec najrozsiahlejšie teoretické dielo *Tragický pocit života v ľuďoch a národoch* (*Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos*), v ktorom autor veľmi podrobne vysvetľuje svoju koncepciu Boha a viery. Ďalším dôležitým spisom je *Agónia kresťanstva* (*La agonía del cristianismo*), kde je podrobne popísaný práve nepretržitý súboj medzi rozumom a srdcom, teda túžbou veriť a neschopnosťou rozumu podriadiť sa iracionalite tejto túžby; súboj, ktorý je podstatou ozajstnej kresťanskej viery⁴⁵. Veľmi dôležitým dielom je aj *Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník*, krátka próza zo sklonku autorovho života, ktorá rozoberá jednak túžbu veriť znemožnenú pochybnosťou a zároveň potrebu viery pre jednoduchých ľudí. Toto dielo je možné interpretovať ako autorovo osobné svedectvo viery, teda neschopnosť veriť napriek hlbokej túžbe.

V nasledujúcich podkapitolách sa pokúsim popísať Unamunovu koncepciu náboženstva na základe ním používaných kľúčových pojmov. Následne porovnam Unamunovu teoretickú koncepciu náboženstva obsiahnutú v *Tragickom pociť života so Svätým Manuelom dobrotivým, mučeníkom*.

2.1. Vývoj náboženského myslenia u Miguela de Unamuna

To, že téma náboženstva je u Unamuna v podstate centrálnou témou, je nepopierateľný fakt. V diele tohto autora sa však nejedná o banálny popis či kritiku náboženstva ako takého, ale o niečo oveľa komplikovanejšie a komplexnejšie: téma náboženstva je tu rozvinutá do detailov a autor navyše vytvára vlastný unikátny systém. Je dôležité uvedomiť si, že na spôsob, akým autor o náboženstve písal a na smer, ktorým sa jeho koncepcia rozvíjala, mala zásadný vplyv jeho osobná skúsenosť s náboženstvom. Dá sa povedať, že jeho teoretické

---

45 Miguel, Unamuno de. *La agonía del cristianismo*. Madrid : Alianza, 1996, s. 30: „El modo de vivir, de luchar, de luchar por vida y vivir por la lucha, de la fe, es dudar. Ya lo hemos dicho en otra nuestra obra, recordando aquel pasaje evangélico que dice: „¡Creo, socorre a mi incredulidad!“ (Marcos, IX, 24). Fe que no duda es fe muerta“. („Spôsob žitia, boja, boja o život a žitia z boja, z viery, znamená pochybovať. Už to bolo povedané v našej inej práci, pripomínajúc tú pasáž evanjelia, ktorá hovorí: "Verím, pomôž mojej neviere!" (Marek, IX, 24). Viera, ktorá nepochybuje, je mŕtva viera.“ Vlastný preklad.)

vysvetlenie náboženstva sa zakladá práve na jeho životnej skúsenosti.

Vývoj Unamunovho vnímania Boha a viery by sa dal rozdeliť do troch etáp: prvá sa datuje po rok 1880, druhá prebiehala v rozmedzí rokov 1881 až 1897 a tretia počína rokom 1897 a trvala po zvyšok autorovho života⁴⁶.

Prvá etapa zodpovedá autorovej mladosti. Rok 1880 bol v Unamunom živote jedným z významných medzníkov, v tomto roku započal svoje štúdiá na univerzite. Do tohto roku na Unamuna vo sfére viery vplývala hlavne jeho matka, ktorá bola silne nábožensky založená a k tomuto smerovaniu viedla aj svoje deti. Unamunova viera tohto obdobia by sa dala popísať ako viera jednoduchá, nepochybujúca, teda pravý opak toho, ako vieru opisuje vo svojom diele.

Na univerzite však dochádza k zásadnému zlomu. V novom prostredí sa zoznámil s novými názormi na vieru. Mladý Unamuno sa zahĺbil do čítania filozofických textov, hlbšie spoznal Spencerov pozitivizmus či Hegelov idealizmus. Štúdium filozofie a novonadobudnuté vedomosti viedli Unamuna k tomu, že na vieru a s ňou spojené koncepty sa začal pozeráť racionalistickým spôsobom. Začal si klásť otázky o existencii Boha a iných mystériách viery a snažil sa na ne nájsť uspokojujúce rozumové odpovede. Keďže jeho vlastný rozum mu tieto odpovede nedokázal poskytnúť, uchýlil sa k racionalistickému postoj. Náboženstvo v jeho živote prestalo zaujímať tak pevnú pozíciu a utiekal sa k vlastnému ja, k vlastnej individualite.

Racionalistický postoj k náboženstvu u Unamuna pretrval až do roku 1897, kedy ho zasiahli nepríjemné životné situácie: jeho vlastné zdravotné problémy a smrť jeho syna v ňom vzbudili obavu zo smrti a z toho, čo po nej nasleduje. Niežeby si autor dovedy realitu smrti vôbec neuvedomoval a vôbec ho neznepokojovala; skôr by sa dalo povedať, že pre neho dovedy nemala taký význam. Práve tieto nešťastné udalosti spôsobili v Unamunovej mysli krízu, ktorá sa stala základom pre jeho unikátne myslenie, jeho unikátnu koncepciu viery⁴⁷. Dovedy uprednostňovaný rozum a jeho postupy túto ťažkú situáciu vôbec neľahčovali, skôr stále viac a viac zahmlievali a mohli viesť iba k jedinému, k nihilizmu. V okamihu krízy a zúfalstva racionalizmus zlyhal a Unamunovi neostalo nič iné, ako sa znova zamerať na to

---

46 Vid' Muñoz-Alonso López, Gemma. „Tema de Dios en el pensamiento de Unamuno“. *Anales del seminario de metafísica*, 1986, č. 21, s. 198

47 Vid' Baker, Armand F. „Unamuno and the Religion of Uncertainty“. *Hispanic Review*, 1990, vol. 58, č. 1, s.

jediné, čo potencionálne mohlo uľahčiť prežívanie tejto ťažkej situácie, na vieru v Boha. Túto vieru už nepodrobil skúške rozumom, keďže pochopil, že viera a rozum sú protichodné koncepty. Avšak, Unamuno bol intelektuálom, človekom rozumu, ktorý nikdy nedokázal svoj rozum úplne umlčať. Na jednej strane túžil veriť, no jeho rozum sa tejto túžbe vzpíeral svojimi argumentami.

Najucelenejší náhľad a vysvetlenie jeho náboženského myslenia nachádzame v *Tragickom pocite života*. Dalo by sa povedať, že Unamuno v ňom v konečnom dôsledku vychádza primárne z vlastnej skúsenosti. Pravdivosť svojich teórií sa snaží preukázať porovnaním s myšlienkami iných významných osobností. Problémom tohto dokazovania pravdivosti je spôsob, akým s názormi iných velikánov nakladal; v snahe podporiť svoje teórie ich často deskontextualizoval a vysvetľoval ich vlastným spôsobom (ako to bolo spomenuté v úvodnej časti, napríklad v prípade Kierkegarda či Nietzscheho).

2.2. Unamunovo chápanie filozofie a človeka

Vzhľadom na to, že predmetom mojej práce je náboženstvo v Unamunovom diele, sa môže zdať, že popisy autorovho chápania filozofie a človeka sú odvádzaním. Je však dôležité uvedomiť si, že Unamunovo vnímanie viery a Boha je úzko späté s človekom, na človeku priamo závisí. Jeho poňatie viery nie je teoretické, dogmatické, ale živé a ľudské. K Bohu a k viere dospieva človek svojim vnútorným prežívaním. Pre vysvetlenie autorovho chápania viery je teda nevyhnutné najprv popísať jeho chápanie človeka. Práve živá a ľudská viera, ktorú človek získa na základe vlastného vnútorného prežívania je niečo, čo sme videli už aj u Pascala v predchádzajúcej kapitole; podobnosť názorov medzi Pascalom a Unamunom je teda jasne viditeľná.

A prečo je dôležité spomenúť autorovo vnímanie filozofie? Unamuno bol filozofom, a filozof nie je schopný na človeka pozeráť ináč, ako skrz filozofiu. Avšak, jeho filozofické zmýšľanie bolo na míle vzdialené tomu, čo sa za filozofické zmýšľanie považuje v tradičnom slova zmysle.

Unamunovo vnímanie filozofie výrazne ovplyvnilo jeho individualistické založenie. Sám svoje zmýšľanie považoval za nezaraditeľné do akéhokoľvek filozofického systému a jeho jedinečnosť, či skôr túžbu po nej, potvrdzuje aj tvrdenie autora samotného, ktorý sa

považoval za „especie única“, jedinečný druh⁴⁸. Ako bolo spomenuté v úvodnej časti mojej práce, Unamuno odmietal klasické poňatie filozofie. V čom však toto poňatie spočívalo? Autor svoj náhľad na filozofiu vysvetľuje hneď v prvej kapitole *Tragického pocitu života* :

En las más de las historias de la filosofía que conozco se nos presenta a los sistemas como originándose los unos de los otros, y sus autores, los filósofos, apenas aparecen sino como meros pretextos. La íntima biografía de los filósofos, de los hombres que filosofaron, ocupa un lugar secundario. Y es ella, sin embargo, esa íntima biografía la que más cosas nos explica.⁴⁹

(Vo väčšine dejín filozofie, ktoré poznám, predkladajú nám rozličné systémy, akoby sa vyvíjali jeden z druhého, a ich autori, filozofi, akoby boli vedľajší. Vnútorný život filozofov, čiže ľudí, ktorí sa zaoberajú filozofovaním, zaujíma druhotné miesto. A jednako práve tento vnútorný život nám umožňuje vysvetliť najviac vecí.)⁵⁰

Z vyššie uvedenej ukážky jasne vyplýva, že Unamuno sa stavia proti akademickej filozofii, uzatvorenej do systémov. Systematizácia filozofie je nežiaduca, lebo opomína to najpodstatnejšie, z čoho filozofia vlastne vyplýva – z pocitov skutočného človeka, človeka, ktorý filozofiu vytvára. Klasický pohľad filozofie na človeka by sa dal prirovnať k pohľadu vedy na objekt skúmania, ochudobneného o to podstatné – to ľudské. Filozofia, ako veda vzťahujúca sa k človeku a vychádzajúca z človeka sa však takto správať nemôže, je výtvorom človeka a k človeku sa zároveň vzťahuje. Ak filozofia nemá ľudský účel, stráca svoj význam. Týmto ľudským náhľadom Unamuno tak vytvoril vlastné, jedinečné poňatie človeka: človeka z mäsa a kostí, nezbaveného svojho človečenstva, svojich pocitov. Tento koncept je podrobne vysvetlený v prvej kapitole *Tragického pocitu života*.

Rovnako ako je v Unamunovom ponímaní filozofia výsostne ľudskou záležitosťou, vedou, ktorá by mala slúžiť ľudským potrebám asi najviac zo všetkých vied, aj náboženstvo a Boh sú pojmy nevyhnutne späté s človekom, navyše sú silne individualizované.

---

48 Vid' Brenes, Victor. „El concepto de fe en Miguel de Unamuno“. *Revista de Filosofía UCR*, 1958, roč. 2, č. 5, s. 27

49 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 58

50 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 6

2.3. Najdôležitejšie pojmy v náboženskom zmýšľaní Unamuna

V popise náboženstva Miguela de Unamuna som sa rozhodla vychádzať z *Tragického pocitu života*. Toto najfilozofickejšie Unamunovo dielo je výnimočné, a to spôsobom, akým sú v ňom autorove filozofické myšlienky formulované. Je dôležité uvedomiť si, ako som spomenula v predchádzajúcej podkapitole, že sa na filozofiu nahliada úplne ináč, je proti jej systematizácii a zdôrazňuje jej ľudský charakter. Autor sám tvrdí, že filozofia je skôr poéziou ako vedou, keďže veda je človeku vzdialená, na rozdiel od poézie, ktorá vyviera z ľudského vnútra⁵¹. Unamunova filozofia akoby stála na pomedzí filozofie a poézie, pričom poetické sklony sú veľmi výrazné. Práve kvôli tomu je forma tohto diela takpovediac svojská, napriek tomu, že je to výsostne teoretické dielo, vôbec sa nepodobá na klasické filozofické traktáty. Na čitateľa môže svojou skladbou pôsobiť mierne chaoticky, sú v ňom prítomné mnohé citácie iných autorov či príklady. Unamuno sa snaží čitateľa prinútiť premýšľať tak, ako premýšľal on samotný, aby dospel k tým istým záverom ako náš autor.

Téma náboženstva v diele M. de Unamuna bola študovaná a popisovaná mnohými literárnymi vedcami a kritikmi. Vzhľadom ku komplikovanosti myšlienok v ňom obsiahnutých bolo jeho náboženské myslenie interpretované rôznymi spôsobmi. A. Baker delí kritikov, ktorí sa zaoberali interpretáciou Unamunovho náboženstva do troch skupín: na tých, ktorí Unamuna vnímali ako neveriaceho (či ateistu), ako veriaceho či ako človeka pohybujúceho sa medzi vierou a nevierou, pričom sám Baker zastáva názor, že Unamuna v žiadnom prípade nie je možné považovať za ateistu⁵².

---

51 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 58: „Cúmplenos decir, ante todo, que la filosofía se acuesta más a la poesía que no a la ciencia. Cuantos sistemas filosóficos se han fraguado como suprema concinación de los resultados finales de las ciencias particulares, en un período cualquiera, han tenido mucha menos consistencia y menos vida que aquellos otros que representaban el anhelo integral del espíritu de su autor.“

Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 6: „Predovšetkým treba povedať, že filozofia má bližšie k poézii ako k vede. Všetky filozofické systémy, ktoré vznikli v ktoromkoľvek období ako vrcholné zhrnutie konečných výsledkov jednotlivých vedných odborov, boli oveľa menej hlboké a životné než iné systémy, ktoré predstavovali všetky túžby autorovho ducha.“

52 Vid' Baker, Armand F. „Unamuno and the Religion of Uncertainty“. s. 7

2.3.1. Viera v nesmrteľnosť duše a jej rozumová nezdôvodniteľnosť

Pri detailnejšom pohľade na Unamunov náboženský systém zistíme, že pojem nesmrteľnosti ľudskej duše alebo inými slovami pretrvanie vedomia po smrti je jedným zo základných pojmov, z ktorého autor neskôr vyvodzuje samotnú vieru a existenciu Boha. Otázka, či je po smrti, teda po ukončení fyzickej existencie možné pretrvanie vedomia, je podľa nášho autora kľúčová otázka ľudskeho bytia, jediný skutočný existenčný problém. V *Tragickom pocite života* je dôležitosť pretrvania podopretá Spinozovým tvrdením, podľa ktorého je snaha pretrvať vo svojom bytí podstatou každej veci⁵³. U Unamuna je táto túžba po pretrvaní identifikovaná s ľudskou túžbou po nesmrteľnosti duše. Človeka desí možnosť jeho vlastnej konečnosti a nasledovnej ničoty, ktorá je, ako to Unamuno zdôrazňuje, pre človeka nepredstaviteľná, keďže človek si dokáže predstaviť iba niečo, s čím má nejakú, aspoň čiastkovú skúsenosť. Človek nevyhnutne potrebuje, aby jeho vedomie po smrti pretrvalo, ak by bola smrť konečným bodom po ktorom nenasleduje nič, ľudský život by nemal zmysel⁵⁴.

Unamunova nesmrteľnosť je ponímaná úplne ináč ako nesmrteľnosť hlásaná katolíckou cirkvou. Autor poukazuje na fakt, že celé učenie katolíckej cirkvi je založené na zázraku zmŕtvychvstania, nie na Kristom propagovanej morálke a činoch. Problémom je, že katolícka viera v zmŕtvychvstanie (teda pretrvanie vedomia po smrti) je dogmatizovaná, a dogmatizácia je problémom pre rozum, ktorý sa proti nej stavia⁵⁵.

Zatiaľ čo z pohľadu katolíckej cirkvi je nesmrteľnosť duše nepopierateľnou dogmou, pre Unamuna je hlavne túžbou, želaním človeka. Ak sa človek zamyslí nad nesmrteľnosťou vlastnej duše, rozum tejto predstave jasne oponuje, no človek sa stavia proti tomuto rozumovému tvrdeniu :

Frente a este riesgo, y para suprimirlo, me dan raciocinios en prueba de lo absurda que es la creencia en la in mortalidad del alma; pero esos raciocinios no me hacen mella, pues son razones y nada más que razones, y no es de ellas de lo que se apacienta el corazón. No quiero morirme, no, no quiero ni quiero quererlo; quiero vivir siempre, siempre, siempre, y vivir yo este pobre yo que me soy y me siento ser ahora y aquí, y por esto me tortura el problema de la duración de mi alma, de la mía

53 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života v ľudoch a národoch*. s. 10

54 Tamtiež, s. 31

55 Tamtiež, s. 69

propia.⁵⁶

(Proti tejto neistej nádeji a na jej potlačenie mi niektorí ponúkajú rozumové dôvody ako dôkaz absurdnosti viery v nesmrteľnosť duše; ale tieto dôvody na mňa neplatia, lebo sú len rozumové, nič viac, a na upokojenie srdca nestačia. Nechcem zomrieť, nie, nechcem to, ani to nechcem chcieť; chcem žiť stále, stále, žiť chce toto moje úbohé "ja", ktorým som a cítim sa ním byť teraz a tu, a práve preto ma mučí problém trvania mojej duše, mojej vlastnej duše.)⁵⁷

Je neprehliadnuteľné, ako autor zvyrazňuje to osobné, to individuálne, teda vlastnú túžbu každého jednotlivca po nesmrteľnosti. Osobná túžba po nesmrteľnosti ľudskej duše sa teda potýka s problémom rozumu. Rozumové dôvody popierajúce nesmrteľnosť duše sú v tomto prípade absolútne bezvýznamné, keďže nesmrteľnosť je túžba vychádzajúca zo srdca, rozumom je jednak nevysvetliteľná, nepotvrdiviteľná a zároveň nevyvrátiteľná. Neschopnosť rozumu zdôvodniť túto túžbu srdca Unamuno odôvodnil samotnou povahou ľudského rozumu. Rozum je podľa Unamuna, paradoxne, nepriateľom života⁵⁸.

V akom zmysle sa však chápe toto nepriateľstvo, vyhranenosť rozumu voči životu? Za cieľ rozumu sa klasicky považuje pochopenie a vysvetlenie nejakého pojmu. Vysvetliť niečo, alebo inými slovami analyzovať, znamená rozložiť daný problém na menšie zložky. Rozloženie na zložky je vlastne zjednodušovaním problému. Pre rozum je komplikované vysvetliť niečo tak dynamické a nestále ako je život samotný. Rozum sa môže snažiť o nejaké podchytenie života, no v konečnom dôsledku sa mu to nikdy nepodarí. Nesmrteľnosť je vlastne pretrvanie v bytí, v živote, v dynamickom procese. Práve preto rozum pri jej ozrejmnení zlyháva. Rozum je neschopný podporiť nesmrteľnosť duše, no naopak je schopný vyvrátiť ju:

Debe quedar, pues, sentado que la razón, la razón humana, dentro de sus límites no sólo no prueba racionalmente que el alma sea inmortal y que la conciencia humana haya de ser en la serie de los tiempos venideros indestructible, sino que prueba más bien, dentro de sus límites, repito, que la conciencia individual no puede persistir después de la muerte del organismo corporal de que

---

56 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 98

57 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 41

58 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 79

depende.⁵⁹

(Musí teda platiť, že rozum, ľudský rozum v rámci svojich medzí nielenže neposkytuje rozumový dôkaz, že duša je nesmrteľná a že ľudské vedomie ostane v slede budúcich čias neporušené, ale v rámci svojich medzí dokazuje, že individuálne vedomie nemôže pretrvať po smrti telesného organizmu, od ktorého závisí.)⁶⁰

Rozum a srdce sú teda v jasnej opozícii. Problém spočíva v tom, že ani srdce, ani rozum nemajú prevahu. Túžby srdca, hoci dávajú nádej, nie sú podporené rozumom, v konečnom dôsledku môžu byť považované za nezmyselné; oproti tomu prísny racionalizmus nám nádej nedáva, naopak odopiera ju, no neposkytuje nám žiadnu uspokojivú náhradu, a jediné, k čomu riadenie sa výhradne rozumom môže človeka doviest', je absolútna nevier.

2.3.2. Opozícia rozumu a citu

Protipostavenie citu a rozumu je u Unamuna jedným z najdôležitejších pojmov. Táto opozícia má zásadnú spojitosť s vierou, cit je totiž práve tým základným prvkom, na ktorom viera (nielen v nesmrteľnosť duše, ale aj v Boha) stojí. Viera sa rodí práve z tejto opozície, z dvoch protichodných konceptov: citu, či túžby veriť a rozumu. Unamuno sa tomuto problému podrobne venuje v šiestej kapitole *Tragického pocitu života*.

Ako bolo opísané v predchádzajúcom oddieli, tvrdenia rozumu a túžby citu či srdca si navzájom odporujú. Tieto dva koncepty sú vzájomne nezmieriteľné, nikdy nemôže dôjsť ku konsenzu a navyše, ani jeden z nich s konečnou platnosťou neprevýši druhý. Táto opozícia je stála a neprekonateľná; na prvý pohľad, prípadne nezainteresovanému čitateľovi by mohla pripadať ako vážny problém, no v Unamunovom systéme zaujíma úplne iné miesto, ako píše sám autor: „La paz entre estas dos potencias se hace imposible, y hay que vivir de su guerra. Y hacer de esta, de la guerra misma, condición de nuestra vida espiritual.”⁶¹ („Mier medzi týmito dvoma silami nie je možný, a preto treba žiť z ich vzájomného boja. A práve z toho boja si musíme

59 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 154

60 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 91

61 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 156

urobiť podmienku svojho duchovného života.”⁶²⁾

Cit teda predkladá niečo, v čo človek túži veriť. Rozum sa proti tejto túžbe veriť stavia tým spôsobom, že o objekte túžby pochybuje, prípadne ich prostredníctvom pochybnosti popiera. Je dôležité uvedomiť si, čo sa myslí pod pochybovaním rozumu, alebo lepšie povedané, čo tým myslel samotný autor. Pre Unamuna pochybovanie rozumu nebolo obyčajným vecným pochybovaním o pravdivosti či nepravdivosti istého tvrdenia, ale oduševneným pochybovaním, ktoré nevyhnutne zasahuje ľudské vnútro. Toto pochybovanie chce zničiť túto túžbu citu, pričom tá sa tejto deštruktívnej tendencii rozumu tvrdošijne bráni⁶³.

Nepriateľstvo rozumu a citu sa nám javí ako niečo zásadné. Je však dôležité uvedomiť si, že ani rozum, ani cit, koncepty tak opačné, nedokážu existovať jeden bez druhého. Ak by existoval iba jeden z tejto dvojice pojmov, na človeka a jeho život by to malo fatálne následky. Čistý rozum by človeka priviedol k absolútnej skepse a ničím nespochybniteľná citová túžba by sama o sebe sklzála do sféry absurdna. V akej forme dokážu teda tieto dva koncepty koexistovať? Unamuno našiel riešenie aj v tak komplikovanom prípade: ako vyplýva z jeho vyššie uvedene citácie, jedinou možnou formou spolunažívania citu a rozumu je boj.

Tento nezmieriteľný boj pochybovačnosti rozumu a túžby je základom, hybnou silou nielen ľudského života, ale aj viery. Tento boj, ako každý iný boj, vedie zákonite k zrážke, k stretu. Aby človek dospel k viere, k ozajstnej viere v Boha, je potrebné zatlačiť rozum do úzadia. Viera samotná totiž nie je založená na rozume, ale na cite, na túžbe veriť. Unamuno sa tak približuje k názoru, ktorý tu existoval už dávno pred ním, napríklad v Pascalových myšlienkach: k viere srdcom, vôľou. Na rozdiel od predchádzajúcich mysliteľov, ktorí zdôrazňovali túto potrebu viery srdcom (ako napríklad spomínaného Pascala), sa však náš autor stavia k rozumu iným, priam priekopníckym spôsobom. Rozum v unamunovskom ponímaní nie je schopný podriaďiť sa srdcu, a to je práve dôsledkom nepriateľského, bojovného postavenia týchto dvoch pojmov. Viera je teda vecou citu, túžby, rozumovo neodôvodniteľnou, iracionálnou.

---

62 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 93

63 Tamtiež, s. 95

2.3.3. Unamunov pohľad na vieru a na Boha

Po tom, ako boli rozobraté dôležité koncepty, ako ponímanie človeka, problém pretrvania vedomia po fyzickej smrti či súboj rozumu a citu, sa napokon dostávame k rozboru náboženskej témy u Unamuna. V *Tragickom pocite života* je viere a Bohu venovaný veľký priestor, navýznamnejšie myšlienky nachádzame v rozmedzí siedmej až desiatej kapitoly.

Prvou dôležitou vecou, ktorú si je potrebné uvedomiť, je Unamunov spôsob nazerania na vieru. Autor na vieru nazerá prostredníctvom súboja rozumu a citu. Unamunovská viera nie je viera logická, racionálna, naopak, je to viera vychádzajúca z túžby veriť. Vzhľadom na to, že cit je v ustavičnom súboji s rozumom, viera ako výtvor citu je rozumom spochybňovaná, a práve toto spochybňovanie do nej vnáša prvok neistoty. Človek si nie je istý neuchopiteľnými konceptami ako nesmrteľnosťou duše či existenciou Boha, lebo sa v ich prípade nemôže opierať o žiadne rozumové vysvetlenie, odôvodnenie. Rozum tieto pojmy navyše popiera. Ideu Unamunovho náboženstva ako náboženstva neistoty pojednával vo svojom znamenitom článku americký profesor Armand F. Baker, ktorý tvrdí, že neistota je u nášho autora konštitučným prvkom viery, keďže Unamuno samotný zakladá svoju vieru nie na istote, ale na stálom presvedčovaní sa, pričom táto neistota je u Unamuna podľa Bakera navyše považovaná za pozitívny element, ktorý robí vieru vierou⁶⁴.

Viera sa v klasickom chápaní orientuje na nejakú vyššiu entitu, na Boha. Unamunova viera sa taktiež orientuje na Boha, ale nie je to vôbec viera v klasickom kresťanskom ponímaní. Boh je u nášho autora iným Bohom, ako ten prezentovaný katechizmom, hoci je rovnako ako kresťanský Boh garantom nesmrteľnosti duše, a zákonite sa líši od racionalistického pohľadu na Boha.

Mientras peregriné por los campos de la razón a busca de Dios, no pude encontrarle, porque la idea de Dios no me engañaba, ni pude tomar por Dios a una idea, y fue entonces, cuando erraba por los páramos del racionalismo, cuando me dije que no debemos buscar más consuelo que la verdad, llamando así a la razón, sin que por eso me consolara. Pero al ir hundiéndome en el escepticismo racional de una parte y en la desesperación sentimental de otra, se me encendió el hambre de Dios, y el ahogo de espíritu me hizo sentir, con su falta, su realidad. Y quise que haya Dios, que exista Dios.⁶⁵

64 Vid' Baker, Armand F. „Unamuno and the Religion of Uncertainty“. s. 42, 46

65 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 212

(Kým som putoval cestami rozumu, hľadajúc Boha, nemohol som ho nájsť, lebo som nemohol pokladať za Boha ideu, a tak, blúdiac pustinami racionalizmu, som si povedal, že niet inej útechy než pravda, nazývajúc tak rozum, čo mi však útechu neposkytol. No ako som sa čoraz hlbšie ponáral na jednej strane do rozumového skepticizmu a na druhej strane do precitliveného zúfalstva, ozval sa vo mne mučivý hlad po Bohu, a táto duševná tieseň zapríčinila, že som pocítil nedostatok jeho prítomnosti. A vtedy som chcel, aby bol Boh, aby Boh jestvoval.)⁶⁶

V tomto Unamunovom tvrdení jasne vidíme, že k Bohu sa nám nepodarí nikdy dospieť rozumom, lebo ten vykresľuje Boha ako ideu. Idea, inými slovami myšlienka alebo predstava, je niečo statické, neživé. A Unamuno sa k Bohu týmto spôsobom, ako uvidíme, nestavia. Ako je zrejmé, v úzkostných okamihoch, v okamihoch zrážky rozumu s citom, pociťuje človek nedostatok Boha, čo znamená, že človeku Boh chýba. Z nedostatku Boha sa v človeku vytvára túžba po Bohu, Boh nie je hotový. Takto sa dostávame k ďalšiemu významnému unamunovskému pojmu: k viere v Boha ako k túžbe, aby Boh existoval.

Táto túžba bola spájaná už s pojmom nesmrteľnosti duše, v prípade viery v Boha naberá však ešte väčší význam: viera je u Unamuna tvorivou silou, ktorá vytvára svoj predmet; túžbou veriť teda vytváram Boha⁶⁷. Táto unikátna myšlienka založená na tvorivej sile viery by asi sotva obstála v katolicizme, kde by bola vnímaná ako heréza najvyššieho stupňa. Svojho času ňou Unamuno iste vzbudil pohoršie v španielskych cirkevných kruhoch. Motív vytvárania Boha vierou v neho samotného je v podstate jednou z najhlbších Unamunových myšlienok vôbec.

Querer que exista Dios, y conducirse y sentir como si existiera. Y por este cambio de querer su existencia, y obrar conforme a tal deseo, es como creamos a Dios, esto es, como Dios se crea en nosotros, como se nos manifiesta, se abre y se revela a nosotros. Porque Dios sale al encuentro de quien le busca con amor y por amor, y se hurta de quien le inquiere por fría razón, no amoroso.⁶⁸

(Chcieť, aby Boh jestvoval, a správať sa a cítiť, akoby jestvoval. A práve tým, že chceme, aby Boh jestvoval, a že konáme podľa tejto túžby, veríme v Boha; čiže veríme, že sa v nás vytvára, že sa nám

⁶⁶ Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 145-146

⁶⁷ Tamtiež, s. 164

⁶⁸ Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 235

prejavuje a zjavuje. Lebo Boh prichádza v ústrety každému, kto ho hľadá s láskou a cez lásku, a vyhýba sa tomu, kto ho vyhľadáva chladným rozumom bez lásky.)⁶⁹

Ak teda verím v Boha, čiže si ho vytváram, musím sa správať tak, akoby táto existencia Boha bola zvrchovanou istotou, ako by bola nespochybniteľná. Je nepredstaviteľné, akú silu vyžaduje takýto postoj istoty, ktorá by sa vzhľadom na svoj pôvod pokojne dala nazvať predstieranou istotou, u človeka, ktorý bol pôvodne silno ovplyvnený vlastným rozumom, ako napríklad Unamuno samotný. Navyše, je otázne, či takýto človek, ktorého viera bola zásadne otrášená racionalistickou analýzou, je vôbec schopný dospieť k vyššie opísanému postoju.

Ako to vyplýva z vyššie uvedenej autorovej myšlienky, k Bohu človek dospeje prostredníctvom lásky. No nejedná sa tu o nejakú slepú, neodôvodnenú lásku. Unamuno tvrdí, že človek môže k ozajstnej láske dospieť na základe prežitého zúfalstva a bolesti. Vrcholnou formou lásky je láska k blíznym, ku ktorej jednotlivec dospeje na základe vlastnej prežitej bolesti a utrpenia, prostredníctvom ktorej si človek uvedomí bezvýznamnosť svojho vlastného bytia. Na základe toho pocíti najprv ľútosť (taktiež forma lásky) k sebe samému, no nasledovne si človek uvedomí, že v tejto situácii nie je jediný, ale nachádzajú sa v ňom aj iní ľudia či bytosti – v človeku sa zrodí postupne súcitiť so všetkým, čo existuje. Z toho súcitu sa následne zrodí univerzálna (vesmírna, ako ju nazýva Unamuno) láska ku všetkému, čo existuje, lebo to, čo existuje, zákonite trpí, utrpenie je tým, čím je naša existencia potvrdená⁷⁰.

Prostredníctvom tejto univerzálnej lásky je možné dospieť k Bohu. Láska však nedokáže milovať niečo neurčité; na to, aby milovala, nevyhnutne zosobňuje. Pokiaľ milujeme, ako to nazval Unamuno, vesmírnou láskou, Vesmír je pre nás zosobnený, stáva sa Osobou. Osoba nevyhnutne disponuje vedomím, tak aj Vesmír-Osoba má svoje vlastné Vedomie. A Unamuno identifikuje toto Vedomie Vesmíru s Bohom⁷¹.

V tejto pomerne komplikovanej definícii nachádzame Unamunovo poňatie Boha. Ako som spomenula vyššie, jeho koncept Boha je vskutku jedinečný. Jedná sa o Boha, ku ktorému

---

69 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 166

70 Tamtiež, s. 120

71 Tamtiež, s. 121

človek dospeje na základe vlastnej osobnej skúsenosti, vlastnej bolesti a úzkosti. Je to Boh zosobnený, živý a ľudský, nie je nedotknuteľnou entitou.

Ak je ozajstná láska láskou k trpiacemu, láska k Bohu, ktorou k Nemu dospievame, je teda láskou, poľutovaním trpiaceho Boha. Väčšina ľudí sa nad slovným spojením trpiaci Boh pozastaví; dávať Bohu prívlastok trpiaci je nezvyčajné. Oveľa prirodzenejšie znie slovné spojenie trpiaci Kristus. No v Unamunovom ponímaní je Boh osobným Bohom, čiže utrpenie je mu vlastné rovnako ako ktorejkoľvek inej bytosti.

Acaso parezca blasfemia esto de que Dios sufre, pues el sufrimiento implica limitación. Y, sin embargo, Dios, la conciencia del Universo, está limitado por la materia bruta en que vive, por lo inconsciente, de que trata de libertarse y de libertarnos. Y nosotros, a nuestra vez, debemos de tratar de libertarle de ella. Dios sufre en todos y en cada uno de nosotros; en todas y en cada una de las conciencias, presa de la materia pasajera, y todos sufrimos en Él. La congoja religiosa no es sino el divino sufrimiento, sentir que Dios sufre en mí, y que yo sufro en Él.

El dolor universal es la congoja de todo por ser todo lo demás sin poder conseguirlo, de ser cada uno el que es, siendo a la vez todo lo que no es, y siéndolo por siempre. La esencia de no ser no es sólo un empeño en persistir por siempre, como nos enseñó Spinoza, sino, además el empeño por universalizarse; es el hambre y sed de eternidad y de infinitud.⁷²

(Možno sa bude zdať rúhaním tvrdenie, že Boh trpí, lebo utrpenie nesie v sebe obmedzenie. Ale Boh, Vedomie Vesmíru, je skutočne obmedzený hrubou hmotou, v ktorej žije, tým nevedomým, od ktorého sa usiluje oslobodiť seba i nás. A my sa zase musíme usilovať, aby sme z hmoty vyslobodili jeho. Boh trpí vo všetkom a v každom z nás; vo všetkých a v každom jednotlivom vedomí zajatom v pominuteľnej hmote, a my všetci trpíme v Ňom. Náboženská úzkosť je len božské utrpenie, pocit, že Boh trpí vo mne a ja trpím v Ňom.

Vesmírna bolesť je úzkosť všetkého z toho, že je všetkým ostatným bez toho, aby to doasiahlo, že je všetkým, čo je, a súčasne všetkým, čo nie je, a tak je to navždy. Podstatou bytia nie je len úsilie pretrvať navždy, ako nás učil Spinoza, ale navyše úsilie zovšeobecniť sa, je to hlad a smäd po večnosti a nekonečnosti.)⁷³

Unamunov Boh je teda Bohom trpiacim. Ak je totiž Boh Vedomím Vesmíru, je dôležité

---

72 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 247-248

73 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 176-177

uvedomiť si, že v sebe zahrňuje všetky vedomia: minulé, prítomné aj budúce. A zároveň, klasicky jednou z najväčších túžob každého jednotlivého vedomia je návrat a opätovné spojenie s Vesmírnym Vedomím, teda s Bohom. Tým pádom je hmota, či materiálne telo vo svojom zmysle nielen obmedzením pre jednotlivé vedomia, ale aj pre najvyššie Vedomie, ktoré tiež trpí, lebo neobsahuje úplne všetky vedomia, nie je teda celistvé. Týmto spojením dovedna s Vedomím Vesmíru však osobné vedomia nezanikajú, ale zachovávajú si svoju osobitosť. Boh je teda akýmsi zoskupením všetkých vedomí, ktoré v ňom nestrácajú samé seba, svoju svojbytnosť.

Unamunov Boh je niečím úplne iným, ako kresťanský Boh. Náš autor sa svojím poňatím Boha vymedzuje aj voči ateizmu a voči panteizmu. A práve vymedzenie sa voči panteizmu je veľmi zaujímavým prvkom v jeho diele.

Y si la creencia en la inmortalidad del alma no ha podido hallar comprobación empírica racional, tampoco le satisface el panteísmo. Decir que todo es Dios, y que al morir volvemos a Dios, mejor dicho seguimos en Él, nada vale a nuestro anhelo; pues si es así, antes de nacer, en Dios estábamos, y si volvemos al morir adonde antes de nacer estábamos, el alma humana, la conciencia individual, es precedera. Y como sabemos muy bien que Dios, el Dios personal y consciente del monoteísmo cristiano, no es sino el productor, y sobre todo el garantizador de nuestra inmortalidad, de aquí que se dice, y se dice muy bien, que el panteísmo no es sino un ateísmo disfrazado. Y yo creo que sin disfrazar. Y tenían razón los que llamaron ateo a Spinoza, cuyo panteísmo es el más lógico, el más racional.⁷⁴

(A ak vieru v nesmrteľnosť duše nebolo možné zdôvodniť rozumovo empiricky, tým menej ju môže zdôvodniť panteizmus. Povedať, že všeto je Boh a že sa po smrti vraciame k Bohu, alebo skôr, že v ňom pokračujeme, to pre našu túžbu nie je nič platné; lebo ak je to naozaj tak, boli sme v Bohu už pred svojím narodením a ak sa po smrti vraciame tam, kde sme boli pred narodením, potom ľudská duša, individuálne vedomie je pomínuteľné. A pretože dobre vieme, že Boh, osobný a vedomý Boh kresťanského monoteizmu nie je len tvorcom, ale najmä zaručiteľom našej nesmrteľnosti, možno povedať, a to celkom oprávnené, že panteizmus je zamaskovaný ateizmus. Ja sa však nazdávam, že je to ateizmus nezamaskovaný. Pravdu majú tí, čo nazvali ateistom Spinozu s jeho panteizmom, ktorý je

---

74 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 139

najlogickejší a najrozumovejší.)⁷⁵

V tejto ukážke autor jasne vyjadruje svoj názor, že ani panteizmus nedokáže zdôvodniť nesmrteľnosť duše. Navyše, panteizmus sa dá vskutku považovať za ateistické, proti Bohu namierené učenie, hoci pôsobí opačne. Unamuno vidí problém hlavne v opakovanom návrate k Bohu, ktorého súčasťou sme už raz boli. Z Boha vzišlo naše individuálne vedomie, no po smrti sa k nemu zas vracia; ak je to naozaj tak, vedomie sa vlastne vracia k absolútnu, z ktorého vzišlo a splýva s ním, čím stráca svoju iba na určitý čas vymedzený narodením a smrťou získanú individualitu. Ľudská túžba po nesmrteľnosti je túžbou po pretvaní vlastného vedomia, čo sa prieči riešeniu, ktoré ponúka panteizmus. Panteizmus je navyše označovaný ako náuka rozumového, čiže racionalistického pôvodu, a ako je známe, rozumom k Bohu ani k nesmrteľnosti nie je možné dospieť.

Pri hlbšom zamyslení si však uvedomíme podobnosť Unamunovho učenia s učením panteistickým, proti ktorému sa tak horlivo stavia. Názor ako spojenie sa s ostatnými vedomiami v najvyššom Vedomí – v Bohu, no zároveň zachovanie vlastného vedomia majú v podstate panteistický základ. S týmto názorom pracuje v jednom zo svojich článkov aj už spomínaný A. Baker⁷⁶, v ktorom tvrdí, že Unamuno hoci odmietal racionalistickú, Spinozovu verziu panteizmu, no bol ovplyvnený jeho inou verziou, ktorá sa nazýva panenteizmus a ktorá má pôvod v krausizme. Panenteizmus sa od panteizmu líšil tým, že Boha staval do transcendentnej polohy a svet vnímal ako existenciu v božskom⁷⁷, čo zodpovedá Unamunovmu pohľadu.

Pojem Boha je u Unamuna, ako sme videli, veľmi dôležitým pojmom. V *Tragickom pocite života* je téma Boha pojednávaná veľmi dôkladne, no zároveň komplikovaným spôsobom. Čitateľ musí vynaložiť veľkú dávku pozornosti a sústredenosti, aby sa v spleti Unamunových myšlienok, ktoré sú miestami protirečivé a opakujúce sa, nestratil. Za jednu z najzaujímavejších téz by sa dala pokladať myšlienka viery v Boha ako túžby v Neho veriť či viera ako utváranie Boha samotného. Existencia Boha nie je ničím istá ani zaručená, a v tom spočíva tragédia Boha: v jeho neistote. Človek chce, aby Boh existoval, a tak v neho verí,

⁷⁵ Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 78

⁷⁶ Vid' Baker, Armand F. „The God of Miguel de Unamuno“. *Hispania*, 1991, roč.74, č. 4, s. 824-833

⁷⁷ Blecha Ivan, Brázda Radim, Březina Jan et al. *Filosofický slovník*. s. 306

akoby Jeho existencia bola zvrchovanou pravdou. Unamuno tak vytvára svoju vlastnú, originálnu koncepciu Boha, ku ktorej dospel svojim vlastným duchovným vývojom.

V nasledujúcej kapitole mojej práce sa pokúsim porovnať Unamunovu teoretickú náuku s jeho krátkym prozaickým dielom *Svätý Manuel dobrotivý, mučeník*. Budem sa zameriavať hlavne na problém viery hlavného protagonistu, zobrazenie viery ako túžby a zároveň potreby ľudí. V tomto literárnom diele našlo odozvu mnoho Unamunovej náboženskej teórie, čo znova poukazuje na prepojenie jeho teoretických a filozofických myšlienok s jeho ozajstnou literárnou tvorbou. Pri pohľade na Unamunovu literárnu tvorbu je potrebné mať stále na zreteli, že jeho teoretická tvorba, reprezentovaná predovšetkým esejami a jeho naratívna tvorba sú vo vzájomnej súvislosti; *Svätý Manuel Dobrotivý* je toho príkladom. Toto dielo pojednáva hlbokú nábožensko-filozofickú tému formou príbehu. Jadro ostáva teda rovnaké v naratívnej aj v esejistickej tvorbe; jedná sa akoby o dva strany tej istej mince.

3. Unamunove náboženské myšlienky v diele *Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník*

Unamunovo dielo *Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník*, by sa dalo vnímať ako jedna z jeho naosobnejších a najhlbších próz. Podľa môjho názoru by sa toto dielo dalo vnímať ako vrcholné vyjadrenie autorových náboženských názorov a pocitov. Aj keď osoba autora sa v tejto próze priamo vôbec nevyskytuje, má toto dielo hlboko osobný charakter. Unamuno *Svätého Manuela* napísal v roku 1930, teda na sklonku svojho života, šesť rokov pred smrťou. Napísaniu tohto diela predchádzal jeho dlhoročný exil (1924-1930), najprv na ostrove Fuenteventura a neskôr vo Francúzku. Toto obdobie exilu bolo však pomerne plodným obdobím, čo sa Unamunovej tvorby týka. Napísal diela ako *Ako sa píše novela (Cómo se hace una novela)* či niekoľko básnických zbierok. Zaujímavá je hlavne filozoficko-náboženská esej *Agónia kresťanstva (La agonía del cristianismo)*, v ktorej Unamuno podrobne opisuje základný stavebný prvok kresťanskej viery, ktorou je večná opozícia rozumu a vôle, ako to bolo rozobraté v predchádzajúcej kapitole.

Je dôležité brať na zreteľ, že toto krátke prozaické dielo je dielom človeka, ktorý má veľkú časť života za sebou; tým pádom by sa dalo povedať, že je najvzretejším Unamunovým dielom, čo sa týka hĺbky a formulácie myšlienok. Vzhľadom na fakt, že Unamuno toto dielo napísal vo veku približne 66 rokov, bol si určite vedomý, že jeho pozemská púť sa blíži ku koncu. Na toto dielo by sa teda dalo nahliadať ako na finálny Unamunov prejav v oblasti náboženstva a viery. Je písaný veľmi zrozumiteľným, čitateľným štýlom, a keďže je to naratívne dielo, nenachádzame v ňom žiadne ťažkopádne formulácie ako v *Tragickom pocite života*. Čo sa týka rozsahu, dielo je veľmi krátke. Práve krátky rozsah a to, že dielo je obsahovo zaujímavé môžu čitateľa pritiahnúť. No ak sa do čítania čitateľ naozaj zahĺbi, objaví množstvo dôležitých myšlienok, ktoré su v texte zhmotnené priam fascinujúcim spôsobom.

Svätý Manuel Dobrotivý je príbeh o kňazovi slúžiacom v malej horskej dedinke Valverde de Lucerna, ktorý sa potýka s vážnou duchovnou krízou, konkrétne s neschopnosťou veriť v Boha či v posmrtný život⁷⁸, ktorú však skýva pred obyvateľmi dediny a snaží sa udržať ich jednoduchú, nepochybovačnú ľudovú vieru. Toto Manuelovo tajomstvo poznajú len dvaja ľudia, Ángela Carballino a jej brat Lázaro, ktorí sa snažia byť vnútorným bojom zmietanému kňazovi oporou.

⁷⁸ Ako bolo vysvetlené v predošlej kapitole, pojmy Boha a nesmrteľnosti ľudskej duše sú úzko spojené.

V nasledujúcich podkapitolách a oddieloch sa pokúsím popísať jednak niektoré hlavné rysy tohto diela (ako napríklad formu, ktorou je písané) a nasledovne sa pokúsím na základe úryvkov z diela popísať, ako sa náboženské myšlienky nášho autora odrážajú v tomto diele, prípadne ako sa líšia od myšlienok popísaných v *Tragickom pocite života*. Unamunovo náboženské myslenie totiž neustrnulo na jednom bode, ale vyvíjalo sa počas celého jeho života.

3.1. Štýl a autorov postoj k textu

Svätý Manuel Dobrotivý je písaný epištolárnym štýlom⁷⁹, teda formou listu. Tento list píše Ángela Carballino, ktorá zároveň plní v tomto diele funkciu rozprávača. List je adresovaný renadskému biskupovi pri príležitosti pripravovaného blahorečenia otca Manuela. Ángela považuje tento list za svoju spoveď⁸⁰. V liste opisuje život, činy a zároveň svoju osobnú skúsenosť s otcom Manuelom od prvého stretnutia až po jeho smrť a udalosti po nej. List je teda vo svojej postate rozprávaním, v ktorom Ángela opisuje svoj pohľad na dona Manuela. Okrem svojej osobnej skúsenosti opisuje aj skúsenosť a postoje svojho brata Lázara, ktorého zmýšľanie Manuel taktiež výrazne ovplyvnil.

Najzaujímavejší je však záver. Po samotnom liste nasleduje ešte krátka časť, ktorá by sa dala označiť za akési Unamunovo postskriptum, doslov či dodatok. V ňom nachádzame niekoľko zaujímavých prvkov:

¿Cómo vino a parar a mis manos este documento, esta memoria de Ángela Carballino? He aquí algo, lector, algo que debo guardar en secreto. Te la doy tal y como a mí ha llegado, sin más que corregir pocas, muy pocas particularidades de redacción. ¿Que se parece mucho a otras cosas que yo he escrito? Esto nada prueba contra su objetividad, su originalidad. ¿Y sé yo, además, si no he creado fuera de mí seres reales y efectivos, de alma inmortal? ¿Sé yo si aquel Augusto Pérez, el de mi novela Niebla, no tenía razón al pretender ser más real, más objetivo que yo mismo, que creía haberle inventado? De la realidad de este san Manuel Bueno, mártir, tal como me la ha revelado su discípula e hija espiritual Angela Carballino, de esta realidad no se me ocurre dudar. Creo en ella más que creía el

---

79 Epištolárnym štýlom boli často písané aj biblické, konkrétne novozákonné texty, napríklad Listy sv. Pavla.

Na text sa dá nahliadať ako na epištolu biblickú.

80 Unamuno, Miguel de. *San Manuel Bueno, mártir*. Madrid : Cátedra, 2003 s. 115

mismo santo; creo en ella más que creo en mi propia realidad.⁸¹

(A ako sa dostal do mojich rúk tento spis, tieto spomienky Ángely Carballinovej? Je to niečo, čitateľu, čo musím udržať v tajnosti. Predkladám ti ich tak, ako sa ku mne dostali, opravil som v nich len málo, veľmi málo štylistických prvkov. Že sa podobá na iné diela, ktoré som napísal? To mu nijak neuberá na objektivnosti a originalite. Viem ja, či som si podľa seba nevytvoril skutočné a ozajstné bytosti s nesmrteľnou dušou? Viem ja, či ten Augusto Pérez z môjho románu *Hmla* nemal pravdu, keď tvrdil, že je ozajstnejší a objektívnejší než ja, ktorý som veril, že som ho vymyslel? O tom, že tento svätý Manuel Dobrotivý naozaj žil a že žil tak, ako mi to vyrozprávala jeho žiačka Ángela Carballinová vôbec nepochybujem. Verím jej viac, než jej veril samotný svätec; verím jej viac, než vo svoju vlastnú existenciu.⁸²

Unamuno v prvých vetách doslovu tvrdí, že tieto spomienky sa k nemu iba dostali, z čoho čitateľ vyvodí, že Unamuno sám seba neoznačuje za autora textu, iba ho uverejňuje. Ak sa však sústredíme na ďalšie riadky, zistíme, že sám autor nepopiera, že tento text sa podobá na jeho iné diela, čím akoby na druhej strane svoje autorstvo nepriamo potvrdzoval. Navyše, jeho narážka na postavu A. Péreza v jeho novele *Hmla*, v ktorej záverečných kapitolách bola pojednávaná práve problematika reálnosti či nereálnosti postáv a ich podriadenosti stvoriteľovi – autorovi. V *Hmle* bol Augusto pre Unamuna nereálny, jeho existencia bola iba autorovým snom a reálnym bol jedine Unamuno samotný. K postave Manuela sa však stavia úplne ináč, nielenže jeho existenciu nepochybňuje, ale dokonca stavia reálnosť existencie Manuela nad reálnosť svojej vlastnej existencie. Medzi týmito dvoma prózami sa teda dá pozorovať zmena postoja k problematike reálnosti postáv.

Z tohto doslovu by sa dalo navyše usúdiť, že autor medzi seba samotného (teda svoje zmýšľanie) a text ním napísaný kladie akúsi pomyslenú bariéru. Toto mierne dištancovanie sa od vlastného textu by sa dalo azda vysvetliť príliš osobnou povahou textu; Unamuno tu uviedol svoje najosobnejšie a najhlbšie myšlienky a názory, a nakoniec sa možno rozhodol týmto spôsobom postaviť mimo svojho vlastného textu.

---

81 Unamuno, Miguel de. *San Manuel Bueno, mártir*. Madrid : Cátedra, 2003 s. 167. Všetky ďalšie španielske citácie v tejto kapitole sú z tohto vydania. Ďalej len *San Manuel Bueno*.

82 Vlastný preklad. Všetky ďalšie preklady *Svätého Manuela Dobrotivého, mučeníka* v tejto kapitole sú vlastné.

3.2. Náboženstvo v Svätom Manuelovi Dobrotivom, mučeníkovi

Ako bolo spomenuté v časti o štýle, ktorým je román napísaný, autor kladie medzi seba a príbeh o Manuelovi akúsi neviditeľnú strelu, je cítiť mierny odstup od textu samotného. Na problém náboženstva v tomto diele sa teda pokúsím nahliadnuť spôsobom zodpovedajúcim tomuto autorovmu postoju; v prvom rade sa budem snažiť nezávisle vyložiť najdôležitejšie úryvky textu a zároveň sa ich pokúsím dať do súvisu s Unamunovými teóriami, ktoré som popísala v predchádzajúcej kapitole.

Hlavnou postavou tohto krátkeho románu je kňaz dedinky Valverde de Lucerna, don Manuel. Práve spôsob, akým táto postava prežíva svoju vieru, ako k nej pristupuje, no najmä ako ju podáva svojim farníkom napriek svojej neschopnosti veriť v to, čo káže je najdôležitejšou témou tohto diela. Myšlienky dona Manuela sú nám predkladané prostredníctvom Ángelinho listu, ktorá ich zachycuje tak, ako ich Manuel zdelil jej samotnej, či jej bratovi Lázarovi.

Dalo by sa povedať, že v diele sa dajú vysledovať dva základné postoje voči náboženstvu, alebo lepšie povedané, voči viere: je to jednak viera (či skôr nevier, ako bude vysvetlené neskôr) Manuela, jednak viera ľudu; tieto dva koncepty viery sú opačné. Viera ľudu je, ako už bolo načrtnuté v predchádzajúcej kapitole, jednoduchou vierou, vierou nepochybujúcou. Takáto ľudová viera nijak nepremýšľa, nekladie si otázky o objekte svojej viery, čiže nemrteľnosti duše, iba verí, možno slepo, ale verí, a to je podstatné. V *Tragickom pocite života* náš autor túto vieru opisuje ako vieru uhliara, vieru nerozmýšľajúcu a teda ani nepochybujúcu⁸³.

Oproti tomu stojí viera prezentovaná Manuelom, človekom hlbavým, silne ovplyvneným vlastným rozumom. Je dôležité uvedomiť si, že "viera" tohto kňaza, tak ako ju Unamuno prezentuje, je vskutku jedinečná. V *Tragickom pocite života* Unamuno hovorí o viere ako o stále sa utvárajúcom produkte nikdy nekončiaceho stretu rozumu s citom, ktoré sa navzájom potrebujú⁸⁴. Ako bolo povedané v predchádzajúcej kapitole, ak preváži rozum, sklzáme do hlbín skepticizmu, a viera bez prítomnosti racionálneho prvku sa stráca vo vlastnej absurdite.

83 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 66

84 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 93 (Vid' citácie č. 61 a 62 z predchádzajúcej kapitoly.)

U Manuela nachádzame však niečo úplne iné, niečo úplne osobité. Manuel sám veriť nedokázal, pretrvanie po smrti bolo pre neho iba nereálnou predstavou. Ozajstná Manuelova viera neexistuje, najlepší výraz pre jeho ozajstné vnútorné presvedčenie je neschopnosť veriť. Manuel je neschopný veriť, no je kňazom. Existuje vôbec lepší a silnejší paradox ako neveriaci kňaz?

Manuel teda neverí, no napriek tomu je kňazom, ktorý cíti hlboký cit k svojim farníkom. Je si vedomý, že akékoľvek zaváhanie z jeho strany by mohlo vážne naštrbiť alebo v podstate dokonca zničiť ich vieru. Rozhodne sa teda pre razantný krok, maximálnu obeť: napriek svojmu vnútornému presvedčeniu, čiže neschopnosti veriť predstiera vieru a tak podporuje vieru ľudu. Navyše, Manuel týmto predstieraním viery vieru samotnú v podstate istým spôsobom vytvára; je to porovnateľné s už citovanou Unamunovou myšlienkou vytvárania Boha prostredníctvom viery. Človek totiž, ako bolo spomenuté v predchádzajúcej kapitole, nemá žiadnu istotu o existencii Boha a základom Božej existencie je túžba, aby Boh bol, v čom spočíva vlastne tragická podstata Boha. Ľud vedený Manuelom verí v Boha, tým pádom si ho vytvára a Boh pre nich naozaj existuje. Manuel teda v konečnom dôsledku vytvára Boha pre ľud, no sám v tento svoj výtvor nedokáže veriť.

Vďaka svojmu obetavému prístupu voči ľudu a svojmu záujmu oň, ako aj vďaka svojmu príkladnému životu získal don Manuel medzi ľuďmi status svätca už za svojho života. Ako píše Ángela na úvodných stránkach, vzťahujúcim sa k rokom jej štúdií v meste:

Y eso que cuando se hablaba de nuestro Don Manuel, o cuando mi madre me decía algo de él en sus cartas -y era en casi todas-, que yo leía a mi amiga, esta exclamaba como en arrobó: «¡Qué suerte, chica, la de poder vivir cerca de un santo así, de un santo vivo, de carne y hueso, y poder besarle la mano! Cuando vuelvas a tu pueblo, escíbeme mucho, mucho y cuéntame de él.»⁸⁵

(Keď sa hovorilo o našom donovi Manuelovi, alebo keď mi o ňom niečo písala moja matka v listoch – a písala o ňom takmer vo všetkých – ktoré som čítala mojej priateľke, tá nadšene zvolala: «Aké šťastie, dievča, že môžeš žiť blízko takéhoto svätca, živého svätca, svätca z mäsa a kostí, a že mu môžeš pobožkať ruku! Keď sa vrátiš do svojej dediny, musíš mi o ňom veľa, veľa písať.»)

---

85 Unamuno, Miguel de. *San Manuel Bueno*. s. 119

Don Manuel bol teda veľmi dobre známy aj mimo svojho pôsobiska a ľudí doslova fascinoval. Z citácie sa dá vybrať jedno veľmi dôležité slovné spojenie: *človek z mäsa a kostí*⁸⁶. Je to ten istý pojem, ktorý Unamuno použil už v *Tragickom pocite života* takmer 20 rokov pred napísaním *Svätého Manuela*. Z toho je zrejmé, že tento pojem mal v jeho diele po celý čas svoje dôležité miesto; Unamuno na človeka ináč nazerat' ani nedokázal. A otec Manuel bol bezpochyby tým človekom, či v jeho osobnom prípade svätcom, čo dáva tomuto pojmu ešte hlbší a tragickejší význam: svätcom z mäsa a kostí, teda svätcom-človekom, svätcom so všetkými atribútmi človeka, svätcom trpiacim a pochybujúcim.

Ángela navyše opisuje aj svoje vlastné pocity a postrehy týkajúce sa otca Manuela ako aj opisy jeho vzťahu s obyvateľmi dediny. Práve vzťah medzi Manuelom a obyčajnými ľuďmi je jedným z konštitučných prvkov diela. Navyše, don Manuel podporuje ich vieru vytváraním ilúzie viery a tým pádom aj jej objektu, Boha samotného. Pre ľud je teda existencia Boha, ako som už spomenula, nepochybniteľnou skutočnosťou, lebo v Neho naozaj verí. Vzťah Manuela a ľudu by sa dal dobre vyjadriť biblickým prirovnaním pastier – stádo. Funkcia Manuela ako vodcu je hlavne duchovného charakteru, sám kňaz sa nestavia do pozície svetského sudcu. Aktívne sa zúčastňoval života v obci, svojim farníkom pomáhal pri všedných prácach Manuel je prototypom kňaza, ktorý sa pre svojich farníkov obetuje, žije s nimi a hlavne pre nich: „¡Y cómo quería a los suyos! Su vida era arreglar matrimonios desavenidos, reducir a sus padres hijos indómitos o reducir los padres a sus hijos, y sobre todo consolar a los amargados y atediados, y ayudar a todos a bien morir.“⁸⁷ („A ako svojich ľudí miloval! Jeho životom bolo zmierovanie nesvorných manželstiev, navracanie neovládateľných detí rodičom alebo navracat' rodičov deťom, a nadovšetko utešovať zatrpknutých a životom otrávených a pomáhať všetkým dobre umrieť.“)

---

86 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 57: „El hombre de carne y hueso, el que nace, sufre y muere -sobre todo muere-, el que come y bebe y juega y duerme y piensa y quiere, el hombre que se ve y a quien se oye, el hermano, el verdadero hermano.“

Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 5: „Človek z mäsa a kostí, ktorý sa rodí, trpí a umiera – najmä umiera –, ktorý je, pije, hrá sa, spí, myslí a chce; človek, ktorého vidím a počujem, čiže brat, ozajstný brat.“

87 Unamuno, Miguel de. *San Manuel Bueno*. s. 119

Láska k ľuďom z Valverde de Lucerna, ktorá bola rodiskom samotného Manuela, mu pomohla povzniesť sa nad svoje vlastné vnútorné protirečenie a odovzdať sa úplne do služieb ľudu. Z vyššie spomenutých Manuelových činností sa najviac vyníma pomoc dobre umrieť. Tento termín znie dosť nejasne, nejedná sa však o nič iné ako o sviatosť zmierenia, čiže spoveď. V kresťanskom ponímaní dobre umrieť znamená umrieť zmierený tak so svetom ako aj s Bohom, no predovšetkým s Bohom. Jediné toto finálne zmierenie a úprimné oľutovanie hriechov zachráni kresťana od zatratenia. Manuel považoval túto poslednú sviatosť za najdôležitejšiu, keďže po nej nasleduje už len smrť a prípadný večný život.

Don Manuel prechovával voči ľuďom z dediny láskyplný vzťah. Na úvodných stránkach o ňom Ángela píše ako o „materskom mužovi“ (varón matriarcal). Toto pomenovanie naznačuje istý ženský prístup či funkciu kňaza. Môže to byť spojené aj so spôsobom Unamunovho náhľadu, náš autor bol pôvodom Bask a baskická kultúra je svojou povahou matriarchálna.

Veľmi zaujímavú interpretáciu ponúka P. Williams, podľa ktorého v tomto Unamunovom diele nachádzame tému hľadania identity: zatiaľ čo žena svoju identitu nachádza v materstve, muž svoju identitu stále hľadá; Manuel sa tak identifikuje s rolou matky, čo sa prejavuje hlavne jeho záujmom o deti⁸⁸. Ide teda o akúsi výmenu rodových úloh za cieľom nájdania stratenej identity.

Zlom v diele nastáva po návrate Ángelinho brata Lázara z Ameriky. Lázaro, napriek tomu, že je neveriacim, je rovnako ako ostatní fascinovaný donom Manuelom a preto začne vyhľadávať jeho spoločnosť. Lázarovi ako jedinému don Manuel odhalí svoje strašné tajomstvo, predstieranie viery a reálnu neschopnosť veriť, ktoré Lázaro neskôr odhalí aj Ángele. Za dôvod, prečo odhalí svoje tajomstvo práve Lázarovi, by sa dala považovať Lázarova inteligencia, nebol ako bežní obyvatelia dediny a k viere sa staval nedôverčivo, priam ňou opovrhoval. Kňaz v ňom tak pravdepodobne objavil niekoho podobného, ako je on sám. Don Manuel dokáže presvedčiť proticirkevne zameraného Lázara, aby nepoburoval svojimi názormi a aby sa v záujme pokoja a zachovania rovnováhy v dedine sa znovu aspoň

---

88 Vid' Williams, Phillip. „Beyond Don Quixote: Rethinking the "Problem of Personality" in Light of Changing Gender Roles in Unamuno's "Sain Emmanuel the Good, Martyr".“ *The Journal of Religion*, 1989, roč. 69, č. 2, s. 349

formálne znovuzaradil do Cirkvi:

Y llegó el día de su comunión, ante el pueblo todo, con el pueblo todo. Cuando llegó la vez a mi hermano pude ver que Don Manuel, tan blanco como la nieve de enero en la montaña y temblando como tiembla el lago cuando le hostiga el cierzo, se le acercó con la sagrada forma en la mano, y de tal modo le temblaba esta al arrimarla a la boca de Lázaro que se le cayó la forma a tiempo que le daba un vahído. Y fue mi hermano mismo quien recogió la hostia y se la llevó a la boca. Y el pueblo al ver llorar a Don Manuel, lloró diciéndose: «¡Cómo le quiere!». Y entonces, pues era la madrugada, cantó un gallo.⁸⁹

(A prišiel deň jeho prímania, pred celou obcou, s celou obcou. Keď prišiel rad na môjho brata, videla som, že don Manuel, tak biely ako januárový sneh na hore, a chvejúc sa tak, ako sa chveje jazero, keď ho bičuje severák, sa k nemu priblížil so hostiou v ruke. Ruka, ktorú približoval k Lázarovým ústam, sa triasla tak, že hostia mu spadla, keď dostal závrat. A bol to môj brat, kto zdvihol hostiu a vložil si ju do úst. A ľud, vidiac, že don Manuel plače, tiež zaplakal, hovoriac : «Ako ho miluje!» A potom, keďže bolo ráno, zaspieval kohút.)

Tento úryvok opisujúci Lázarovo prímanie (teda symbolické znovunavrátenie k Bohu, k viere, k Cirkvi; ale je dôležité mať na zreteli, že v prípade Lázara sa nejedná o navrátenie k viere v pravom slova zmysle; Lázaro neuveril naozaj, don Manuel ho len získal pre svoje ciele a presvedčil ho, aby v záujme viery jednoduchých ľudí udržal svoje názory v tajnosti) je jedným z dôležitých okamihov románu. Zároveň v sebe však nesie hlbokú biblickú symboliku. Tá je spojená so spevom kohúta a vzťahuje sa k príbehu o trojitom zaprení Krista Petrom po tom, ako bol Kristus zradený a odvedený do veľkňazovho domu. Manuel je kňazom, teda pokračovateľom apoštolskej evanjelizačnej činnosti, v tomto prípade je identifikovateľný s postavou Petra. Peter zaprel Krista, otázkou je, čo alebo koho zapierať Manuel. Je možné, že Manuel si pri tomto akte Lázarovho obrátenia uvedomil vlastnú nevieru, vlastné zapieranie. Neveriaci Manuel vytvára ilúziu viery, no vo svojom vnútri Boha a jeho existenciu zapiera.

«¿La verdad? La verdad, Lázaro, es acaso algo terrible, algo intolerable, algo mortal; la gente sencilla no podría vivir con ella.» « ¿Y por qué me la deja entrever ahora aquí, como en confesión?», le dije. Y

89 Unamuno, Miguel de. *San Manuel Bueno*. s. 140

él: «Porque si no, me atormentaría tanto, tanto, que acabaría gritándola en medio de la plaza, y eso jamás, jamás, jamás. Yo estoy para hacer vivir a las almas de mis feligreses, para hacerles felices, para hacerles que se sueñen inmortales y no para matarles. Lo que aquí hace falta es que vivan sanamente, que vivan en unanimidad de sentido, y con la verdad, con mi verdad, no vivirían. Que vivan. Y esto hace la Iglesia, hacerles vivir.»⁹⁰

(«Pravda? Pravda, Lázaro, je niečo strašné, niečo netolerovateľné, niečo smrtiace; jednoduchí ľudia by s ňou nemohli žiť.» «A prečo mi ju tu teda odhaľujete, ako pri spovedi?», povedal som mu. A on: «Lebo ak by som to nespravil, tak by ma mučila tak, že by som skončil kričiac v strede námestia a to nikdy nesmiem spraviť. Som tu aby som robil šťastnými duše mojich farníkov, aby snivali o tom, že sú nesmrteľní a nie aby som ich zabil. Musia žiť v úprimnosti a v svornosti, a s pravdou, s mojou pravdou by nežili. Nech žijú. A to je úloha Cirkvi, dávať im život.»)

Tento úryvok je výňatkom z rozhovoru dona Manuela a Lázara, ktorý Lázaro prerozprával Ángele bezprostredne po svojom znovunavrátení sa k viere, aby jej odhalil pravdu o donovi Manuelovi. Je to vrcholný moment textu, odhaľuje tajomstvo dona Manuela; dalo by sa povedať, že predstavuje úplné jadro a podstatu celého rozprávania. Strašnou, smrtiacou pravdou, ako ju otec Manuel nazýva, je pravda, že posmrtný život neexistuje, pričom podľa Unamuna je nádej v nesmrteľnosť duše tou jedinou a najdôležitejšou starosťou človeka. Manuel v nesmrteľnosť, teda ani v Boha neverí, tým pádom pre neho neexistuje nič okrem tejto pominuteľnej pozemskej existencie. Je však natoľko silným jedincom, že napriek silnej osobnej agónii sa dokáže nad túto skutočnosť povzniesť, a to jednak z dôvodu lásky k ľudu, ktorého vieru nechce naštříbiť, ale naopak, podporiť a udržať ju, a jednak z vlastnej neistoty – nie je síce schopný viery ale túži veriť a v kútiku duše možno naozaj verí. Pre prostých ľudí by bola takáto pravda nepriateľná, ich život by po kontakte s ňou stratil význam, keďže v ich ťažkom živote býva viera často tou jedinou útechou. Tu sa ukazuje priam hrdinskosť protagonistu: predstiera vieru, ktorá je proti jeho vlastnému presvedčeniu z jediného dôvodu, aby zachránil životy iných, hoci sám svoj už v podstate stratil.

Je popravde nemožné čo i len si predstaviť, akú vnútornú obeť a sebazaprenie vyžaduje šírenie nejakej myšlienky, ktorá je človeku úplne cudzia a vzpiera sa jeho chápaniu. Vo svojom vnútri tento kňaz prežíval najvyššiu možnú agóniu presne tak, ako ju Unamuno

---

90 Tamtiež. s. 143

teoreticky popísal: zápas medzi srdcom a rozumom. Manuel však nedokázal úplne potlačiť rozumové dôvody a prejsť k úprimnej viere srdcom, no dokázal potlačiť svoje pokušenie verejne prezentovať svoj názor, teda potlačil svoje vlastné presvedčenie; v konečnom dôsledku seba samého. Z jeho povolania, povolania kňaza, vyplýva potreba slúžiť obci, svojim farníkom, za ktorých nesie zodpovednosť. Manuel si túto povinnosť veľmi dobre uvedomoval, videl situáciu obyčajných ľudí, ktorí na viere priam lipli a nedokázal si predstaviť sám seba ako ničiteľa tejto viery, toho jediného, čo bolo prostému ľudu útechou a oporou, čo im umožňuje prežiť.

A práve útecha a podpora je to, čo by mala Cirkev podľa Unamuna vykonávať. Cirkev by teda nemala byť zdogmatizovanou inštitúciou, ktorá produkuje kňazov, ktorým je osud ich farníkov ľahostajný, ale práve naopak, mala by utvárať kňazov schopných priblížiť sa k ľudu, priam doň preniknúť, stať sa jeho súčasťou a podporovať jeho vieru tak, ako tomu bolo v Manuelovom prípade.

Manuelovi po odhalení svojho hrozného tajomstva Lázarovi a Ángele neuľaví, ale začína, paradoxne, fyzicky slabnúť. Rozhodne sa umrieť v kostole, obkolesený svojimi farníkmi, teda medzi tými, ktorým zasvätil celý svoj život. Zaujímavý je moment jeho smrti – Manuel umiera pri záverečných slovách Kréda⁹¹. Krédo, prípadne slová, ktoré ho ukončujú – „vo vzkriesenie tela a v život večný“, sa objavujú ešte v úvodnej časti textu :

Y al llegar a lo de «creo en la resurrección de la carne y la vida perdurable» la voz de Don Manuel se zambullía, como en un lago, en la del pueblo todo, y era que él se callaba. Y yo oía las campanadas de la villa que se dice aquí que está sumergida en el lecho del lago -campanadas que se dice también se oyen la noche de San Juan- y eran las de la villa sumergida en el lago espiritual de nuestro pueblo; oía la voz de nuestros muertos que en nosotros resucitaban en la comunión de los santos.⁹²

(A keď sme došli k «verím vo vzkriesenie tela a v život večný», hlas dona Manuela sa potopil v hlase ľudu, ako v jazere, a stíchol. A ja som počula údery zvonov mesta, o ktorom sa hovorí, že je potopené na dne jazera -zvony, ktoré vraj počuť počas svätajánskej noci- a boli to zvony pohrúžené v

91 Tamtiež, s. 159: „Y al llegar a la «resurrección de la carne y la vida perdurable», todo el pueblo sintió que su santo había entregado su alma a Dios.“ („A keď sme došli až k «vo vzkriesenie tela a v život večný» všetci sme cítili, že nás svätec odovzdal dušu Bohu.“)

92 Tamtiež, s. 123

duchovnom jazere nášho ľudu; počula som hlas našich mŕtvych, ktorí v nás oživali pri svätom prijímaní.)

Don Manuel sa teda zákonite odmlčal vždy pri týchto slovách Kréda, nikdy ich nevyslovil. Pre veriaceho človeka má Krédo veľký význam a jeho finálne slová sú jednými z najdôležitejších. Tento kňaz nieleže nedokázal uveriť vo večný život, nedokázal to ani len vysloviť. Je teda tento kňaz, neschopný uveriť, pokrytcom? Ak by bol pokrytcom, neprikladal by týmto slovám žiaden kľúčový význam, keďže z jeho perspektívy by sa jednalo len o slovnú formulku, ktorá nenesie žiaden podstatný význam. Manuel ich však nedokázal ani vysloviť, taká veľká bola jeho vnútorná agónia.

V úryvku je rozpoznateľných aj niekoľko symbolov či narážok. Spomína sa v nej potopené mesto – táto miestna legenda hovorí o existencii druhej, idenickej Valverde de Lucerna na dne jazera. Údery zvonov sú hlasy mŕtvych predkov; potopenou dedinou je vlastne tradícia, stáročná tradícia ľudovej viery, viery predkov, a ich osudov, ich života, ktorý nikdy nebol v centre záujmu veľkej histórie. Unamuno sa tu jasne obracia k svojmu konceptu intrahistórie.

Manuel nakoniec umiera, no jeho odkaz ostáva živý. Pokračovateľmi v jeho diele sa stanú Lázaro a Ángela. Ľudia z Valverde de Lucerna si uchovávajú živú spomienku na svojho kňaza, chýba im. Je možné povedať, že don Manuel sa istým spôsobom stal nesmrteľným práve vďaka svojej práci, svojmu dielu.

Don Manuel bral svoju prácu kňaza ako povolanie – vykonával ju najlepšie, ako vedel, aj keď sa v istých veciach priečila jeho presvedčeniu. Podobný príklad nachádzame v *Tragickom pocite života*, v jedenástej kapitole, kde Unamuno na príklade obuvníka uvádza, že ak človek vykonáva svoje povolanie z lásky k blížnemu (aby zbavil človeka problémov s nohami), teda ak koná s nábožným zaujatím, po smrti bude svojim blížnym chýbať a tí na neho budú s láskou spomínať⁹³. Rovnako koná aj don Manuel, vykonával svoje povolanie z lásky k blížnym, aby ich zbavil starostí o večnosť.

Veľmi zaujímavý je aj okamih, keď Lázaro presviedča dona Manuela, aby pri fare založili odborovú organizáciu. Proti tomuto nápadu sa don Manuel stavia s nevôľou, keďže

---

93 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života v ľuďoch a národoch*. s. 230

nepovažuje sociálne otázky či otázky triedneho boja za spojené s náboženstvom. Kňaz navyše spomenie dôležitý pojem, ktorý výborne charakterizuje náboženskú ilúziu, ktorá je ním vytváraná: náboženstvo ako ópium pre ľudí⁹⁴. Ópium človeka otupí a omámi, privádzajúc ho do halucinogénneho stavu, stavu sna. Z perspektívy marxistickej teórie, ktorá tento pojem zaviedla, je náboženstvo ópium v negatívnom slova zmysle, keďže ľudí otupuje a odvádza ho tak od reálneho problému, triedneho boja. Na druhej strane, náboženstvo ako ópium v Manuelom ponímaní má odlišnú konotáciu; sen o nesmrteľnosti, ktorý vyvoláva, ľudí vlastne ochraňuje, dáva ich životom zmysel.

Na záver tejto podkapitoly by som spomenula jeden veľmi zaujímavý koncept, ktorý býva dosť opomínaný a marginalizovaný, no je myšlienkovy veľmi hlboký. Je ním vzťah Blasilla, miestneho blázna a dona Manuela. Kňaz prejavoval o tohto slaboduchého obyvateľa Valverde de Lucerna veľký záujem a snažil sa ho aspoň niečomu priučiť, čo sa mu nakoniec aj podarilo. Nešlo o nič prevratné, no Blasillo sa priučil vskutku zaujímavej činnosti, naučil sa dona Manuela dokonale imitovať, hlavne čo sa prejavovej stránky týka. Blasillo vnímal dona Manuela rovnako ako ostatní obyvatelia Valverde de Lucerna, ako svojho otca, no jeho vnímanie bolo ešte posilnené jeho rozumovou nedostatočnosťou. Je možné domnievať sa, že práve vďaka nej dokázal, aj keď nevedome, postihnúť isté črty Manuelovej osobnosti, ktoré ostali ostatným obyvateľom skryté. Tieto črty následne prenášal do svojho prejavu, keďže jeho záľubou bolo opakovať kňazove slová. Napodobňovanie sa sa mu darilo tak bravúrne, že jeho výkriky často vyvolávali v ľuďoch tie isté pocity ako vlastné Manuelove slová⁹⁵.

Zaujímavá je aj smrť týchto dvoch postáv, Blasillo a Manuel zomrú bok po boku, azda aj v rovnakom okamihu. Medzi týmito postavami je istá zarážajúca podobnosť v tom ohľade,

94 Unamuno, Miguel de. San Manuel Bueno. s. 152: „Sí, ya sé que uno de esos caudillos de la que llaman la revolución social ha dicho que la religión es el opio del pueblo. Opio... Opio... Opio, sí. Démosle opio, y que duerma y que sueñe“. („Áno, ja viem že jeden z vodcov tej sociálnej revolúcie povedal, že náboženstvo je ópium ľudstva. Ópium... ópium... áno, ópium. Dajte ľudstvu ópium, nech spí a sní.“)

95 Tamtiež, s. 122: „Luego Blasillo el tonto iba repitiendo en tono patético por las callejas, y como en eco, el «¡Dios mío, Dios mío!, ¿por qué me has abandonado?», y de tal manera que al oírsele se les saltaban a todos las lágrimas, con gran regocijo del bobo por su triunfo imitativo.“ („Hlupák Blasillo potom opakoval tento patetický tón po uliciach ako ozvena : «Bože môj, bože môj! Prečo si ma opustil?» Opakoval to takým spôsobom, že ak ho začuli, prepadal všetkých nárek, na veľkú Blasillovu spokojnosť s jeho imitáciou.“)

že ich vnútro je pre ostatných obyvateľov Valverde de Lucerna rovnako nepoznateľné.

3.3. Symbolika v Svätom Manuelovi Dobrotivom, mučeníkovi

Symbolika je v *Svätom Manuelovi* veľmi dôležitým prvkom. Pri čítaní sa stretávame s množstvom symbolov, niektoré z nich sú už na prvý pohľad jasné, iné vyžadujú hlbšie zamyslenie. Symboly sa týkajú hlavne postáv a miesta, kde sa príbeh odohráva. Vzhľadom na fakt, že je to dielo s náboženskou tematikou, symboly sú väčšinou biblickej či kresťanskej povahy.

3.3.1. Symbolika postáv

Postavy v tomto diele sú už na prvý pohľad veľmi symbolické. Tento symbolizmus je ľahko postrehnuteľný a čitateľ si ho uvedomí už pri letmom pohľade na ich mená. Práve mená v sebe nesú hlbokú biblickú symboliku, prostredníctvom ktorej je charakterizovaná nielen povaha postavy ale aj jej funkcia v texte samotnom.

Ángela Carballino ako už bolo povedané, plní v texte funkciu rozpráča. Symbolika jej mena je jasná už na prvý pohľad – jej meno znamená „anjel“. V klasickom judeo-kresťanskom ponímaní je anjel chápaný ako posol Boží, akýsi prostredník medzi Bohom a človekom. Podľa Douglasa M. Careyho a Phillipa G. Williamsa spočíva Ángelina funkcia posla práve v spojení prvku pozemského a nadpozemského či nebeského⁹⁶. Ángela je na jednej strane človekom s hlbokým zmyslom pre vieru, na strane druhej žije tu a teraz, v realite. Jej funkcia posla spočíva v zdení príbehu dona Manuela. Tento príbeh je vlastne príbehom, svedectvom o živote a činoch svätca, z toho sa dá vyvodiť, že príbeh samotný by mohol byť v prenesenom slova zmysle akýmsi druhom legendy o svätom. Tu však narážame na dva koncepty, ktoré tomuto vnímaniu odporujú: Ángela vkladá do svojho listu aj svoje osobné dojmy, zážitky či myšlienky a pocity viažúce sa k osobe dona Manuela, opisuje ho tak, ako ho vnímala ona zo svojej perspektívy (prípadne ako jej Manuela opisoval jej brat); zatiaľ čo legenda o svätom takéto subjektívne prvky neobsahuje, sústreďí sa na výklad

---

⁹⁶ Vid' Carey Douglas M., Williams Phillip G. „Religious confession as perspective and meditation in

Unamuno's San manuel Bueno, Mártir.“ *MNL*, 1976, roč. 91, č. 2, s. 306

príbehu samotného. Navyše, don Manuel je v niektorých okamihoch vnímaný ako istá analógia Krista, ktorého život opisujú Evanjeliá. Z toho by sa dalo usúdiť, že text je vlastne akýmsi typom evanjelia, spísaným Ángelou.

Vo vzťahu k donovi Manuelovi plní Ángela ešte dva dôležité funkcie. Po návrate zo štúdií v meste pociťuje Ángela k Manuelovi čoraz väčší obdiv a čoraz viac vyhľadáva jeho spoločnosť. Pociťuje, že s kňazom nie je nič v poriadku, že skrýva akési ťaživé tajomstvo a snaží sa mu byť stále nablízku a pomáhať mu, cíti voči nemu ochraniteľský pud, čo sama identifikuje s materinskou láskou⁹⁷. Ángela cíti k donovi Manuelovi lásku, lebo tuší, že tajomstvo, ktoré skrýva, ho ničí, ubližuje mu. Preto sa štylizuje do polohy matky, ochraniteľky. Slovanami Unamuna v *Tragickom pocite života*: „Y el amor maternal, ¿qué es, sino compasión al débil, al desvalido, al pobre niño inerme que necesita de la leche y del regazo de la madre? Y en la mujer todo amor es maternal.“⁹⁸ „Veď čo iné je materinská láska, ak nie súcit so slabým, úbohým a nevládnym dieťaťom, čo je odkázané na matkino mlieko a náruč? U žien je každá láska materinská.“⁹⁹ Ángela v úlohe matky je tak stotožniteľná so Sedembolestnou Pannou Máriou, zatiaľ čo Manuel je stotožniteľný s trpiacim Kristom.

Jej druhá významná úloha je úloha spovedníka samotného dona Manuela. Po odhalení jeho tajomstva on sám požiada Ángelu, aby mu udelila rozhrešenie. Ángela si na rozdiel od Manuela a Lázara dokázala zachovať svoju vieru, napriek tomu, čo sa dozvedela. Manuel k nej teda vzhliada ako k jedinému človeku, ktorý má právo a moc udeliť mu rozhrešenie. Dôjde tak k výmene úloh: spovedník sa stáva spovedajúcim sa (či hriešnikom) a spovedajúci sa sa stáva spovedníkom.

Ďalšou dôležitou postavou je Ángelin brat Lázaro. Jeho meno je odkazom na novozákonného Lazara, vzkrieseného Kristom. Brat Ángely strávil mnoho rokov v Amerike a bol typickým príkladom pokrokového liberála, ktorého názory boli ostro namierené proti Cirkvi a náboženstvu. Po stretnutí s donom Manuelom však zmenil svoj postoj a nakoniec dokonca (hoci len formálne) pristúpil k sviatosti Eucharistie. V tomto by sa dalo vidieť jeho

97 Unamuno, Miguel de. *San Manuel Bueno*. s. 134: „Empezaba yo a sentir una especie de afecto maternal

hacia mi padre espiritual; quería aliviarle del peso de su cruz de nacimiento.“ („Začala som cítiť voči svojmu duchovnému otcovi materinský cit; chcela som ho zbaviť ťažoby z jeho kríža z narodenia.“)

98 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 183

99 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života v ľuďoch a národoch*. s. 118

vzkriesenie, no toto vzkriesenie nie je vzkriesením v zmysle návratu k viere vo forme, v akej ju prežíval ľud Valverde de Lucerna. Don Manuel po istom čase odhalil Lázarovi svoje zmýšľanie a prehovoril ho, aby potlačil svoje názory. Lázaro teda vieru neprijal, no stal sa Manuelovým spoločníkom vo vytváraní ilúzie viery pre obec:

Y entonces, serena y tranquilamente, a media voz, me contó una historia que me sumergió en un lago de tristeza. Cómo Don Manuel le había venido trabajando, sobre todo en aquellos paseos a las ruinas de la vieja abadía cisterciense, para que no escandalizase, para que diese buen ejemplo, para que se incorporase a la vida religiosa del pueblo, para que fingiese creer si no creía, para que ocultase sus ideas al respecto, mas sin intentar siquiera catequizarle, convertirle de otra manera.¹⁰⁰

(A tak mi vážnym a tichým hlasom rozprával príbeh, ktorý ma ponoril do jazera smútku. Ako ho don Manuel počas prechádzok v ruinách starého cisterciánskeho opátstva presvedčil, aby nevyvolával pobúrenie, aby šiel dobrým príkladom, aby sa začlenil do náboženského života obce a aby fingoval vieru, ak neverí a aby zatajil svoje názory. To všetko bez toho, aby sa ho pokúšal poučiť o viere alebo ho na vieru obrátiť.)

Na koniec sa dostávame k najdôležitejšej postave, k samotnému donovi Manuelovi. Hebrejská verzia tohto mena, Emmanuel, bola spomínaná tak v evanjeliách ako aj v Starom Zákone a bola použitá ako jedno z mien Krista. V preklade znamená „Boh s nami“. Toto meno výborne vystihuje Manuelovu funkciu v diele: jeho božskosť spočíva v jeho absolútnom potlačení seba samého, svojej individuality a plnej odovzdanosti sa ľudu, pre ktorý sa vlastne obetuje, rovnako ako sa obetoval Kristus. Niektorí kritici sa však úplne nesúhlasia s touto interpretáciou Manuela ako Krista. Jedným z nich je aj Walter Glannon, ktorý nepopiera, že postava Manuela vykazuje niektoré podobné znaky ako Kristus, no nie je s ním identická vo všetkých ohľadoch. Kristus a Manuel sa podľa neho líšia hlavne vo vykonávaní zázrakov (Kristus koná zázraky, Manuel nie) a podstate ich učenia; Manuel svoju vieru vytvára, je to jeho fikcia, jeho výtvor zatiaľ čo Kristus hlása to, čo už bolo spísané prorokmi pred ním¹⁰¹.

---

¹⁰⁰Unamuno, Miguel de. *San Manuel Bueno*. s. 141

¹⁰¹Vid' Glannon, Walter. „Unamuno's San Manuel Bueno, Mártir: Ethics through Fiction“ *MNL*, 1987, roč. 102, č. 2, s. 322

3.3.2. Symbolika miesta

V diele má svoj veľký význam tiež symbolika miesta. Prietor by sa dal rozdeliť na dva základné typy; na vlastný svet Valverde de Lucerna, kde sa odhráva príbeh dona Manuela a vonkajší svet, pozostávajúci z dvoch priestorov, z mesta, v ktorom strávi Ángela roky svojho štúdia a Ameriky, v ktorej pobýval Lázaro.

Mesto sa spomína len okrajovo, nepriamo. Je väčšinou späté s Ángelinými spomienkami na štúdium. Je spomenuté ešte aj pri Lázarovom návrate, keď sa snaží svoju sestru a matku presvedčiť, aby sa presťahovali do mesta, čo však odmietnu. Mesto je protipólom zapadnutej dedinky a Ángela sa v ňom nikdy necítila dobre, hlavne z dôvodu neprítomnosti dona Manuela.

Najdôležitejším miestom je Valverde de Lucerna. V diele sa spomína niekoľko miest tejto dediny, ako napríklad ulica, po ktorej sa prechádza Blasillo imitujúci dona Manuela, domov Ángely a Lázara, kostol, v ktorom sa odohrávajú Manuelove omše, v ktorom prebiehajú jeho osobné rozhovory s Ángelou počas spovedí a v ktorom kňaz nakoniec aj naposledy vydýchne. Najdôležitejším miestom je však jazero, či jeho breh, na ktorom sa nachádzajú ruiny cisterciánskeho opátstva a obďaleč sa týčiaca hora. Na pobreží jazera sa pri prechádzkach odohrávajú rozhovory dona Manuela s Lázarom (zatiaľ čo tie s Ángelou sa odohrávajú väčšinou v spovednici).

Hora a jazero sú symbolmi spätými s osobou dona Manuela. Spomínajú sa hlavne v súvislosti s jeho osobou, inak tomu nie je ani na prvých stránkach knihy, kde Ángela opisuje fyzický vzhľad Manuela na základe prirovnania k jazero a k hore¹⁰². Toto je však jediné prirovnanie fyzického typu; nasledovná symbolika hory a jazera je čisto psychologická. Hora a jazero predstavujú dva protichodné koncepty Manuelovej duše: vieru a pochybnosť. Je to pojem, ktorý je u Unamuna veľmi dobre známy. Hora, pevná statická masa kameňa týčiaca sa k nebu predstavuje neotrasiteľnú vieru, vieru v nesmrteľnosť či v Boha. Pri nej sa nachádzajúce hlboké jazero, masa vody, teda niečoho nepevného a večne sa pohybujúceho,

102 Unamuno, Miguel de. *San Manuel Bueno*. s. 116-117: „Era alto, delgado, erguido, llevaba la cabeza como nuestra Peña del Buitre lleva su cresta y había en sus ojos toda la hondura azul de nuestro lago.“ („Bol vysoký, štíhly, rový, hlavu nosil vztýčenú rovnako ako naša Supia skala vypína nahor svoj štít, a v očiach sa mu zračila celá modravá hĺbka nášho jazera.“)

predstavuje pochybnosť. Nachádzame niekoľko opozícií, napríklad kameň-voda, statické-dynamické, výška-hĺbka, pevné-nepevné atď. Manuelova túžba veriť je znázorňovaná horou týčiacou sa k nebu a jeho pochybnosť je znázorňovaná jazerom a jeho hĺbkou. V Manuelovej duši sa snúbia tieto dva koncepty, viera a pochybnosť.

Okrem toho existuje ešte jeden významný symbol, priamo spätý s horou a jazerom, sneh. Sneh predstavuje túžbu veriť či vieru samotnú – ak dopadne na pevný základ, na horu, zachová sa, no akonáhle sa dotkne hladiny jazera, rozplynie sa v ňom. Viera ľudu musí mať pevný základ, zatiaľ čo Manuelova viera sa rozplýva v pochybnosti¹⁰³.

3.4. Zhrnutie

Na záver tejto kapitoly by som uviedla niekoľko slov zhrňujúcich podstatu tohto diela. Je dôležité uvedomiť si, že toto dielo bolo, ako som spomenula už na začiatku tejto kapitoly, posledným Unamunovým dielom týkajúcim sa náboženstva a jedným z jeho posledných diel vôbec. Unamuno v ňom vyjadruje svoje finálne stanovisko k náboženskej problematike, ktorou sa zaoberal celý život.

Osobu dona Manuela, ústrednú postavu diela, je možné chápať ako istú analógiu samotného Unamuna. Tak autor ako aj ním vytvorená literárna postava vo svojom vnútri zažívajú boj medzi túžbou veriť v nesmrteľnosť a vo večné podryvanie tejto túžby rozumom. Unamuno bol, napriek tomuto vnútornému boju, celý život hlboko nábožensky založeným človekom, ktorý túžil veriť a nikdy túto túžbu nevzdával. Manuela jeho pochybnosti o viere doviedli k názoru, že vedomie po smrti nepretrvá a že jediné skutočné a dôležité je život tu a teraz. Toto poznanie ho ničilo, zožieralo z dôvodu, že napriek svojmu opačnému presvedčeniu vytvoril dokonalú ilúziu pre ľud, ilúziu, ktorá ľudu umožňovala žiť, ktorá im robila život znesiteľnejším. Napriek tomu, že konal v maxime svojich možností a v tom najlepšom záujme, trápilo ho vedomie, že to, čo vytvoril, nie je ničím iným ako čírym klamstvom. Aj keď konal pre dobro ľudu, čiže čisto altruisticky, jeho presvedčenie sa líšilo. Konal na základe

---

103 Tamtiež, s. 149: „Nunca olvidaré el día de la nevada en que me dijo: «¿Has visto, Lázaro, misterio mayor que el de la nieve cayendo en el lago y muriendo en él mientras cubre con su toca a la montaña?»“⁶. „Nikdy nezabudnem na ten deň, keď snežilo a on mi povedal: «Lazaro, videl si už niekedy väčšiu záhadu ako to, že sneh padá do jazera a utopí sa v ňom, zatiaľ čo svojou prykrývkou zahaľuje horu?»“⁶)

vlastného sebazaprenia a vedomia, že ak by konal ináč, viedlo by to k pre ľud strašnému koncu. Vedomie neexistencie nesmrteľnosti ho však netrápilo iba preto, že vytváral ilúziu, ale aj z čisto osobných dôvodov. Každý človek, každé individuum je dôležité samo pre seba, každý sa chce zachrániť a nikto nechce, aby jeho vedomie smrťou definitívne zaniklo. A rovnaký postoj zaujíma aj Manuel. Aj on chce, priam horúčkovite túži veriť v nesmrteľnosť a v Boha, no nedarí sa mu to. V tom spočíva jeho tragédia. Don Manuel nepoprel možnosť nesmrteľnosti úplne práve tým, že v ňu chcel veriť.

Manuel by mohol byť narážkou na jeho autora práve v tejto snahe, túžbe veriť aj napriek vlastným silným pochybnostiam a neskĺzať k skepticizmu a k úplnej neviere. Napriek pochybnostiam v sebe dokázal nájsť neobyčajnú silu a podopierať svojimi skutkami a slovami vieru ľudu. V tomto sebazaprení a obeti pre dobro ľudu spočíva Manuelova mučenícka podstata; vytváranie ilúzie pre ľud ho stálo nemálo síl, bolo to celoživotné martýrium. Ako to napísala túto obetu krásne vyjadril Unamuno samotný už v *Tragickom pocite života*: „[...] y es que los mártires hacen la fe más aún que la fe los mártires¹⁰⁴“ („[...] je pravda, že skôr mučeníci vytvorili vieru, než viera mučeníkov.¹⁰⁵“)

Istá analógia medzi Manuelom a Unamunom je podľa D. Careyho a P. Williamsa viditeľná aj vo rozpore medzi vnútorným životom spisovateľa a postavy a tým, ako ich vníma cirkev: Manuel, vo svojom vnútri neschopný veriť (no túžiaci po viere), tvorca náboženskej ilúzie bol cirkvou vnímaný ako svätec, zatiaľ čo Unamuno, človek s mierne kontroverznými náboženskými názormi, rovnako zmietajúci sa v neistote, no stále sa usilujúci a túžiaci po viere, po Bohu, hlboko nábožensky založený človek bol cirkvou vnímaný ako heretik¹⁰⁶.

Na osoby autora a dona Manuela by sa dalo nazerať aj iným spôsobom, ako na dve osoby s rôznym postojom. Tento rôzny postoj by sa dal vysvetliť tým, ako náš autor a don Manuel pristupovali k šíreniu viery. Don Manuel sa snažil ľud upokojovať, necháva ho žiť v ilúzii, ktorej je tvorcom. Oproti tomu autor bol skôr agitátorom vo veciach viery, snažil sa ľudí prebudiť zo sladkého sna nevedomosti; dal by sa prirovnať skôr k pokrokovému

104 Unamuno, Miguel de. *Del sentimiento trágico*. s. 233

105 Unamuno, Miguel de. *Tragický pocit života*. s. 164

106 Vid' Carey ,Douglas M, Williams, Phillip G. „Religious confession as perspective and meditation in Unamuno's San manuel Bueno, Mártir.“ *MNL*, 1976, roč. 91, č. 2, s. 308-309

zmýšľajúcemu Lázarovi. Chcel, aby dospeli k ozajstnej, živej, osobnej viere, nie k tej systematickej a dogmatickej, ktorú prezentovala Cirkev. Manuel oproti tomu obhajoval učenie Cirkvi a nabádal ľudí, aby sa ním riadili. Z tohto uhla pohľadu sa nám don Manuel a Unamuno javia ako predstavitelia dvoch úplne opačných postojov.

4. Záver

Mojím cieľom, a teda cieľom tejto práce bolo poukázať na jedinečnosť autorovho náboženského myslenia, na jeho odlišnosť od klasického ponímania viery a popísať toto myslenie na základe dvoch diel, *Tragickom pocite života v ľudoch a v národoch* a v *Svätom Manuelovi Dobrotivom, mučeníkovi*. Taktiež som sa snažila poukázať na veľkú dôležitosť náboženstva v celom autorovom diele, teda nielen v esejisticknej časti ale aj v časti naratívnej.

Moja práca pozostávala z dvoch častí: z teoretickej časti a z časti praktickej. V teoretickej časti som sa pokúsila o najstručnejší možný (aj keď to tak možno nevyzerá) popis filozofických vplyvov, ktorý bol nevyhnutný, a pomohol pochopiť pôvod niektorých autorových názorov. Pri každom z pojednávaných mysliteľov som sa snažila niekoľkými vetami popísať ich zmýšľanie. Následne som sa pokúsila poukázať jednak na myšlienky, ktoré mali s Unamunom spoločné, jednak na rozdielne názory.

V praktickej časti som sa pokúsila o dva ciele: o popis čisto teoretického konceptu Unamunovho náboženského myslenia a o popis Unamunovho náboženského myslenia v jeho naratívnom diele *Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník*.

Pri popisovaní prvej časti mi ako základ slúžilo dielo *Tragický pocit života*. K popisu autorovej koncepcie náboženstva som pristupovala na základe najdôležitejších pojmov obsiahnutých v tomto diele, ako potreba existencie nesmrteľnosti duše či pretrvania individuálneho vedomia po smrti, viera zakladajúca sa na neprekonateľnom boji rozumu a citu či existencia Boha podmienená túžbou, aby Boh existoval. Popísaním a následným prepojením týchto pojmov som sa usilovala vytvoriť popis autorovho náboženského myslenia. Unamunovo náboženské poňatie zdôrazňuje hlavne potrebu viery v nesmrteľnosť ľudskej duše, alebo inými slovami, viery v pretrvanie vedomia po smrti, ktorá dáva ľudskému životu zmysel. Viera je založená na nekonečnom boji rozumu a citu, teda racionálnejhoi spochybňovania a túžby veriť. Takáto viera, založená na dynamickom súboji je živou, teda podľa Unamuna ozajstnou vierou. Koncept Boha je pojednávaný taktiež originálnym spôsobom, človek Boha vytvára vierou v Neho. Ak porovnáme tieto koncepty s klasickým kresťanským ponímaním viery, dospejeme k záveru, že sa úplne líšia. Unamuno teda vytvoril

úplne novú, vlastnú koncepciu viery.

Nasledovne som pristúpila k popisu náboženstva v diele *Svätý Manuel Dobrotivý, mučeník*. Sústredila som sa v ňom hlavne na popis rozporu medzi vnútorným presvedčením protagonistu (neschopnosťou veriť) a tým, ako svoju vieru reprezentuje navonok. V tomto diele sa odrážajú teoretické koncepty viery uvedené napríklad v *Tragickom pocite života*. Je tu popísaná jednak potreba viery v nesmrteľnosť ľudskej duše, ako aj opozícia rozumu a citu, ktorá nakoniec privedie hlavného protagonistu k záveru, že nesmrteľnosť duše je nereálna. Na tomto diele je zreteľne viditeľná prítomnosť Unamunových teoretických myšlienok v jeho naratívnom diele.

V mojej bakalárskej práci som dospela k niekoľkým záverom. Asi najdôležitejším je poukázanie na prepojenie teoretickej časti Unamunovho diela s časťou naratívnu. Ako sme mohli vidieť, jeho teoretické myšlienky, ktoré nachádzame hlavne v esejiach sú obsiahnuté aj v jeho naratívnych prácach, nejedná sa teda o dve oddelené oblasti jeho diela. Unamunove naratívne diela sa dajú samozrejme čítať aj bez ohľadu na náboženský odkaz, ktorý je v nich prítomný, no takýto spôsob čítania ubera čitateľskému zážitku na hĺbke.

Ďalší dôležitý záver vyplynul z porovnania Unamunovej reálnej skúsenosti s náboženstvom a ním vytvorenou teóriou náboženstva. Jeho vlastné skúsenosti s vierou mali veľký vplyv na to, ako sa utvárali jeho náboženské myšlienky. Dalo by sa povedať, že autorova teória je verným odrazom jeho životnej skúsenosti s náboženstvom. V živote totiž dospek od úplne jednoduchej, nepochybujúcej, detskej viery (ako ju sám nazýva) k viere pochybujúcej, založenej na stálom boji pochybnosti a túžby, ktorá je podľa neho tou pravou, živou vierou.

Zaujímavý záver by sa dal vysledovať aj z opisu filozofických vplyvov v úvodnej časti práce. Z tohto porovnania zároveň vyplynul zaujímavý záver: Unamuno sa svojimi názormi zaraďoval do prúdu nových kresťanských mysliteľov, požadujúcich autentické osobné prežívanie viery, teda do prúdu z pôdu započatého mysliteľmi ako Pascal, Kierkegaard či Tolstoj. S istými názormi týchto intelektuálov sa náš autor stotožňoval, no nedá sa povedať, že by priamo vychádzal z ich učenia, že by na nich iba nadväzoval bez vytvorenia akejkoľvek novej, vlastnej koncepcie. V istej miere jeho zmyšľanie určite ovplyvnili, no drvivá časť Unamunových myšlienok je jeho vlastná a ideje týchto mysliteľov vnímal ako isté pevné

body, o ktoré mohol svoje teórie oprieť.

Dúfam, že moja práca pomohla ozrejmiť problematiku náboženstva v diele Miguela de Unamuna.

5. Resumé

En mi trabajo intenté a describir el pensamiento religioso de Miguel de Unamuno. Mi tesis se basa principalmente en dos libros suyos, en *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y pueblos* y en *San Manuel Bueno, mártir*. La descripción teórica del concepto de religión de Unamuno se basa en la primera obra citada; en el caso de la segunda obra intenté a describir el concepto de la fe y la duda del protagonista, don Manuel y compararla con la concepción teórica tratada previamente.

Mi tesis se compone de dos partes, primera es teórica y segunda es práctica. La parte teórica consta de la descripción de tres conceptos: contexto de la generación 98', influencias filosóficas y una breve descripción del Concilio Vaticano I.

En el contexto de la generación 98', a la que nuestro autor perteneció y en la que cumplió la función de un caudillo ideológico, describí los conceptos claves como el carácter de esta generación literaria (basado sobre todo en el punto de vista de uno de sus miembros, Azorín), los temas tratados por sus miembros, los movimientos ideológicos y acontecimientos históricos que influyeron en ella.

En la parte que trata las influencias filosóficas intentó a presentar una serie de filósofos y pensadores que o bien influyeron en el pensamiento unamuniano o bien sus ideas se parecen a las ideas de Unamuno, como por ejemplo Kierkegaard, Tolstoi, Pascal o Nietzsche. Mi estrategia para describirlo fue siguiente: por primero, intenté describir brevemente el pensamiento de cada pensador o filósofo; por segundo traté los conceptos que se encuentran también en teorías de Unamuno; y por tercero describí las afinidades y disimilitudes entre la manera de la que trató estos conceptos Unamuno y el otro pensador. En este párrafo intentaba describir también la postura existencialista de Unamuno y esclarecer, que no se trató de existencialismo puro de existencialistas del siglo XX como Sartre o Heidegger, sino mejor de una postura pre-existencialista, parecida a la de Kierkegaard.

En última parte traté un acontecimiento histórico muy importante para la Iglesia católica: el Concilio Vaticano I. Este concilio influyó mucho en el carácter de la Iglesia en los fines del siglo XIX y en la primera mitad del siglo XX, esto es, exactamente en el tiempo en

el que nuestro autor se dedicaba a la obra literaria. En este Concilio entraron en vigor muchas dogmas importantes, sobre todo la infalibilidad de Papá y otras importantes involuocadas en el syllabo Filius Dei. Unamuno se oponó a estas dogmas, sobre todo contra la dogma sobre la posibilidad de explicar la existencia de Dios a través de la razón o ciencia.

La parte teórica también consta de dos partes, la primera se refiere al concepto teórico de la fe y la segunda a la análisis de la fe y de la religión en *San Manuel Bueno*, comparándola con los conceptos teóricos de Unamuno.

De todo los miembros de la generación 98' Unamuno fue el más interesado en el tema de la religión. Este tema está presente en toda su obra, tanto en ensayos teóricos como en la parte narrativa de su obra.

En esta parte mencioné también su propia experiencia con la fe, que influyó mucho en la creación de sus conceptos teóricos. Unamuno pasó de la fe sencilla a la fe llena de dudas y conradicciones. Después describí el modo de que nuestro autor comprende a filosofía y al hombre. La comprensión del hombre es muy importante porque el hombre, como Unamuno lo comprende es la base y el fin de toda la filosofía unamuniana. Se trata de un hombre, como el autor lo llama, de carne y hueso. Este hombre es un hombre sobre todo sentimental. Y en sus sentimientos y deseos se basa también la fe.

Intentaba a tratar el concepto de la fe unamuniana a través sus términos constitutivos más importantes. Estos términos son la inmortalidad del alma humana, la lucha entre la razón y la fe y el concepto de Dios como la creación de la fe.

La inmortalidad del alma o mejor dicho, deseo de esta, es para Unamuno muy importante. Es la única cuestión importante para un hombre. Si no existe la inmortalidad del alma después de la muerte, nuestra existencia no tiene sentido. El hombre tiene que creer en la inmortalidad del alma. El problema consta en que nuestra razón se opone a este deseo y duda de su existencia, porque es algo incompresible e inexplicable. De aquí surge otro concepto clave: la lucha entre la razón y la fe.

La razón no puede apoyar al deseo de la fe de la inmortalidad. Estos dos conceptos se encuentran en un estado de tensión permanente y ninguno superará al otro. Si superaría la razón, todo caería al escepticismo; por otro lado, si superaría la fe o el deseo, todo parecía

absurdo debido a la ausencia de razón. Estos dos conceptos pueden coexistir sólo en la lucha y esta lucha es la base de la fe verdadera.

El concepto de Dios como la creación de la fe es único. El Dios existe, porque el hombre quiere que exista, esto es, cree en Él. Hombre actúa como si Dios existiera en realidad. Así, la fe crea el objeto de su creencia. Este concepto de crear Dios a través de creencia en Él es muy importante en otro libro que traté, en *San Manuel Bueno*.

En *San Manuel Bueno* el tema de la religión y de la fe está tratada muy detalladamente. Me enfoqué sobre todo en el texto y a través de los fragmentos intenté a describir la fe de su protagonista, don Manuel. Después intenté a relacionar esta descripción de su fe con la parte teórica explicada en el capítulo previo. Don Manuel es un cura que no cree en Dios. Pero siente la compasión por sus pueblo y sabe que la fe en la vida postmortal es su única consolación. Por eso finge su creencia; esto es, crea una idea de la fe aunque sigue siendo no creyente. Pero en su alma sobrevive una gran agonía, una lucha entre la duda y la fe, entre su incapacidad creer aunque lo desea. Está claro que esto se relaciona con los conceptos mencionados en el capítulo previo. Además, hay dos conceptos de la fe en esta obra: la fe de Manuel y la fe de la gente de pueblo. La fe de Manuel es una fe llena de dudas y él es incapaz de superarlas. Por otro lado, la fe de la gente sencilla es la fe sin dudas.

Después de describir la fe de Manuel y ponerla en contraste con los conceptos teóricos, me enfoqué en los símbolos de esta novela. En esta novela hay un profundo simbolismo, sobre todo es el simbolismo de los nombres, como Ángela, Lázaro o Manuel. El símbolo del lago y de la montaña es también un símbolo muy importante.

Un concepto muy importante es la relación entre don Manuel y Unamuno. Entre autor y su protagonista hay un paralelismo interesante: Ambos presentan una lucha continua en sus almas. En cuando su relación con la Iglesia, hay un paralelismo contrapuesto entre Manuel y Unamuno: Manuel, un hombre en el fondo no creyente era considerado un santo y Unamuno, un hombre controverso y agitador pero en el fondo muy religioso era al revés considerado hereje.

6. Zoznam použitej literatúry

Primárna literatúra:

UNAMUNO, Miguel de. *La agonía del cristianismo*. 3^a reimpresión. Madrid: Alianza, 1996. ISBN 84-206-0181-0

UNAMUNO, Miguel de. *San Manuel Bueno, mártir*. Madrid: Catedra, 2003. ISBN 84-376-0185-1

UNAMUNO, Miguel de. *Del sentimiento trágico de la vida. La agonía del cristianismo*. Madrid: Akal, 1983. ISBN 84-7339-676-6

UNAMUNO, Miguel de. *Tragický pocit života v ľuďoch a národoch*. Prel. Vladimír Oleríny. Bratislava : Ars Stigmy, 1992. ISBN 80-85264-41-2

Sekundárna literatúra:

AZORÍN. „La generación del 98.“ In *La Generación del 98*. Ed. José Triana. La Havana: Instituto del Libro, 1970. ISBN neuvedené

BAKER, Armand F. „The God Of Miguel de Unamuno.“ *Hispania* , 1991, Vol. 74, No. 4 , s. 824-833. [online]. [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/343713>>.

BAKER, Armand F. „Unamuno and the Religion of Uncertainty.“ *Hispanic Review* , 1990, Vol. 58, No. 1 ,s. 37-56. [online]. [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/473157>>.

BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. Praha: Orbis, 1968. ISBN neuvedené

BLECHA Ivan, BRÁZDA Radim, BŘEZINA Jan et al. *Filosofický slovník*. 2. rozšířené vydání. Olomouc: Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4

BRENES, Victor. „El concepto de fe en Miguel de Unamuno.“ *Revista de Filosofía UCR*, 1958, Vol. 2, No. 5 , s. 27-38. [online]. [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <[inif.ucr.ac.cr/recursos/docs/Revista de Filosofía UCR/Vol. II/No. 5/Brenes. Victor - El concepto de Fe en Miguel de Unamuno.pdf](http://inif.ucr.ac.cr/recursos/docs/Revista%20de%20Filosofia%20UCR/Vol.%20II/No.%205/Brenes.%20Victor%20-%20El%20concepto%20de%20Fe%20en%20Miguel%20de%20Unamuno.pdf)>.

CAREY Douglas M., WILLIAMS Phillip G. „Religious Confession as Perspective and Mediation in Unamuno's San Manuel Bueno, Mártir.“ *MLN* ,1976, Vol. 91, No. 2 - Hispanic Issue, s. 292-310. [online]. [cit. 2013-05-17]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2906925>>.

FASEL, Oscar A. „Observations on Unamuno and Kierkegaard.“ *Hispania*, 1955, Vol. 38, No.

- 4, s. 443-450. [online]. [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/334540>>.
- FOUSEK, Michal. „Tolstoj a Unamuno – Vojna a mír ve světle intrahistorie.“ In *Literární paměť a kulturní identita. Osm studií pro Annu Houskovou*. Ed. Šárka Grauová. Praha: Torst, 2008. ISBN 978-80-7215-354-1
- FOX, Edward Inman. „El concepto de la ‘generación del 98’ y la historiografía literaria”. In *Actas del X Congreso de Asociación Internacional de Hispanistas*. Ed. Vilanova, Antonio. Vol. 2. Barcelona: PPU, 1992, s. 1761-1770. ISBN 84-690-1615-6
- GILLIS, Caroline. „Unamuno y Nietzsche: una oposición insuperable.“ *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, 2008, Vol. 46, Núm. 2, s. 45-57. [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://campus.usal.es/~revistas_trabajo/index.php/0210-749X/article/view/7937/7995>.
- GLANNON, Walter. „Unamuno's San Manuel Bueno, mártir: Ethics through Fiction.“ *MLN*, 1987, Vol. 102, No. 2 - Hispanic Issue, s. 316-333. [online]. [cit. 2013-05-17]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2905692>>.
- GONZÁLES URBANO, Emilia. „Visión trágica de la filosofía Unamuno y Nietzsche.“ *Anales del seminario de metafísica*, 1986, No. 21, s. 13-39. [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <<http://revistas.ucm.es/index.php/ASEM/article/view/ASEM8686110013A/18025>>.
- HAMLING, Anna. „Tolstói ante la Iglesia Ortodoxa y Unamuno ante la Iglesia Católica.“ *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, 1999, Vol. 34, Núm. 1, s. 41-53. [online]. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://campus.usal.es/~revistas_trabajo/index.php/0210-749X/article/view/1741/1799>.
- HAMLING, Anna. „Tolstói, Unamuno y el existencialismo cristiano.“ *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, 2003, Vol. 38, Núm. 1, s. 91-105. [online]. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://campus.usal.es/~revistas_trabajo/index.php/0210-749X/article/view/1531/1594>.
- KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve III*. 3. přepracované vydání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993. ISBN 80-7067-285-4
- KOUBA, Pavel. *Nietzsche*. 2. opravené vydání. Praha: Oikoumenh, 2006. ISBN 80-7298-191-9
- LAGO BORNSTEIN, Juan Carlos. „Unamuno y Kierkegaard : dos espíritus hermanos.“ *Anales del seminario de metafísica*, 1986, No. 21, s. 59-71. [online]. [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <<http://revistas.ucm.es/index.php/ASEM/article/view/ASEM8686110059A/18037>>.
- LÓPEZ-MORILLAS, Juan. „Unamuno and Pascal: Notes on the Concept of Agony“ *PMLA*, 1950, Vol. 65, No. 6, s. 998-1010. [online]. [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/459716?origin=JSTOR-pdf>>.

MIRANDA, Rafael Gómez. „Cinco puntos clave del pensamiento de Unamuno.“ *HORIZONTE*, 2005, Vol. 4, No. 7, s. 51-75. [online]. [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <<http://periodicos.pucminas.br/index.php/horizonte/article/view/527/554>>.

MORRÓN ARROYO, Ciriaco. „San Manuel Bueno, martir y el "sistema" de Unamuno.“ *Hispanic Review*, 1964, Vol. 32, No. 3, s. 227-246. [online]. [cit. 2013-05-15]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/472138>>.

MUÑOZ- ALONSO LÓPEZ, Gemma. „Tema de Dios en el pensamiento de Unamuno“ *Anales del Seminario de Metafísica*, 1986, No. 21, s. 195-202. [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <<http://revistas.ucm.es/index.php/ASEM/article/view/ASEM8686110195A/18055>>.

NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. 2. rozšířené vydání. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0383-3

NOETHER, Emiliana P. „Vatican Council I: It's Political and Religious Settings.“ *The Journal of Modern History*, 1968, Vol. 40, No. 2, s. 218-233. [online]. [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/1876730>>.

ORRINGER, Nelson Robert. „Pascal, portavoz de Unamuno y clave de la agonía del cristianismo.“ *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, 2006, Vol. 42, Núm. 2, s. 39-73. [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://campus.usal.es/~revistas_trabajo/index.php/0210-749X/article/view/1525/1590>.

PALLEY, Julian. „Existentialist Trends in the Modern Spanish Novel.“ *Hispania*, 1961, Vol. 44, No. 1, s. 21-26. [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/334540>>.

PANICO, Marie J. „Unamuno: Doubt od Denial?“ *Hispania*, 1963, Vol. 46, No. 3, s. 471-475. [online]. [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/336846>>.

SÁNCHEZ, Juan A. „Krise rozumu v Unamunově kontextu.“ Preložil Jíří Holub. In *Konec a počátek. Literatura na přelomu dvou staletí*. Ed. Anna Housková a Vladimír Svatoň. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012, s. 67-91. ISBN 9788073084370

SEVILLA BENITO, Francisco. „La inmortalidad del alma, según Don Miguel de Unamuno.“ *Cuadernos de la Cátedra Miguel de Unamuno*, 1958, No. 8, p. 43-56. [online]. [cit. 2013-05-16]. Dostupné z: <http://campus.usal.es/~revistas_trabajo/index.php/0210-749X/article/view/9659/9994>.

THURBER, Edward A. „Tolstoy's religion.“ *The Open Court*, 1914, Vol. 28, No. 1, s. 1-12 [online]. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <<http://opensiuc.lib.siu.edu/ocj/vol1914/iss1/1>>.

VILLAR EZCURRA, Alicia. „Unamuno y su lectura de Pascal: «Del sentimiento trágico de la vida» como principio de acción solidaria.“ *Cuadernos Cátedra Miguel de Unamuno*, 2009, Vol. 47, Núm. 2, s. 69-98. [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

<http://campus.usal.es/~revistas_trabajo/index.php/0210-749X/article/view/8441/8556 >.

WILLIAMS, Phillip. „Beyond Don Quixote: Rethinking the "Problem of Personality" in Light of Changing Gender Roles in Unamuno's "Saint Emmanuel the Good, Martyr".“ *The Journal of Religion*, 1989, Vol. 69, No. 3 , s. 344-358. [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/1205006> >.

ZAHAREAS, Anthony N. „Unamuno's Marxian Slip: Religion as Opium of the People.“ *The Journal of the Midwest Modern Language Association*, 1984, Vol. 17, No. 1 , s. 16-37 [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/1315458> >.